

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เสนอตามลำดับต่อไปนี้

- 2.1 พัฒนาการของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม
- 2.2 ความสำคัญของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม
- 2.3 รูปแบบของหลักสูตรพหุวัฒนธรรมในสถานศึกษา
- 2.4 การจัดการเรียนการสอนเนื้อหาเชิงพหุวัฒนธรรม
- 2.5 การปฏิรูประบบโรงเรียนโดยใช้แนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นฐาน
- 2.6 แนวคิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 พัฒนาการของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เกิดจากความเคลื่อนไหวของสิทธิมนุษยชน (the civil rights movement) ในทศวรรษ 1960 ชาวแอฟริกันอเมริกัน ในสหรัฐอเมริกาเรียกร้องสิทธิของตน มีเป้าหมายเพื่อกำจัดความเหยียดหยาม ในด้านสาธารณสุข โภค ที่อยู่อาศัย งานอาชีพ และการศึกษา ผลของการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนมีความสำคัญต่อการศึกษาในหมู่ชาติพันธุ์ ตั้งแต่แอฟริกันและชาติอื่นๆ ที่มีความต้องการปฏิรูปการศึกษาและหลักสูตรได้สะท้อนถึงประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม แนวคิดของตนเอง โดยให้โรงเรียนว่าจ้างครูผิวดำและน้ำตาลให้มากขึ้น เพื่อให้เด็กได้มีบุคคลแห่งความสำเร็จเป็นตัวอย่าง กลุ่มชาติพันธุ์มีบทบาทในการควบคุมชุมชน การศึกษาและการจัดทำตำราเรียน ที่สะท้อนถึงความแตกต่างของคนในสหรัฐอเมริกา รายวิชาเรียนและโปรแกรมการเรียน ได้รวมเอาเทศกาลวันหยุด การเฉลิมฉลองของกลุ่มชาติพันธุ์ในช่วงทศวรรษ 1960 จนถึงต้นทศวรรษ 1970 ความสำเร็จของความเคลื่อนไหวของสิทธิมนุษยชน ส่งผลให้เกิดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ความเคลื่อนไหวของสิทธิสตรี (the women's rights movement) ซึ่งมีความสำคัญในระหว่างทศวรรษ 1960 และทศวรรษ 1970 เกิดมีการกีดกันการจ้างงานผู้หญิง รายได้ และการศึกษา เป้าหมายของความเคลื่อนไหวของสิทธิสตรี คือ ค่าตอบแทน การทำงาน กฎหมาย ที่ให้สิทธิความเสมอภาคของสตรี รวมทั้งตำราเรียนที่ระบุเฉพาะบทบาทของเพศชาย จึงมีการเปลี่ยนแปลงตำราเรียนที่รวบรวมประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับบทบาทสตรีในการพัฒนาประเทศและความต้องการในการจ้างผู้หญิงในตำแหน่งผู้บริหารในโรงเรียนเพิ่มขึ้น

ในช่วงทศวรรษ 1970 กลุ่มคนพิการ กลุ่มคนสูงอายุ กลุ่มรักร่วมเพศ จัดตั้งองค์กรและกฎหมาย กลุ่มคนพิการได้มีกฎหมายเรียกว่า the education for all handicapped children Act of 1975 ที่ระบุว่าเด็กพิเศษต้องได้รับการศึกษา ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีขีดจำกัดน้อยที่สุดและมี

การศึกษาร่วมกันกับเด็กปกติ ซึ่งนับว่าเป็นความเคลื่อนไหวด้านสิทธิของเด็กพิเศษในด้านการศึกษาที่ประสบความสำเร็จและมีความสำคัญมากที่สุด

การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เกิดจากรายวิชา โปรแกรม การปฏิบัติที่หลากหลายตามที่ตั้งสถาบันการศึกษาตอบสนองความต้องการ และเจตนารมณ์ของกลุ่มชน การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงแต่โปรแกรมการศึกษาอย่างเดียวเท่านั้น รวมถึง ความเสมอภาคทางการศึกษา สตรี กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาของชนกลุ่มน้อย ผู้มีรายได้ต่ำและคนพิการ สังคมบางแห่งการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมคือ หลักสูตรที่ครอบคลุมประสบการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสีผิวต่างกันในอีกสังคมหนึ่ง การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมอาจหมายถึง ประสบการณ์ของชาติพันธุ์ สตรี การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมจึงเป็น การปฏิรูปการศึกษาเน้นถึงการเพิ่มความเสมอภาคทางการศึกษา สำหรับกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์และเศรษฐกิจ โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษและออสเตรเลีย แคนาดา เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีวัฒนธรรมหลักร่วมกัน และมีวัฒนธรรมย่อยอื่น ๆ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหลัก

ดังนั้นการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาที่ต้องการให้สังคมโลกยอมรับความแตกต่างและนำไปสู่ความสมานฉันท์ของมวลมนุษยชาติ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความหมายและความสำคัญของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานของการปรับกระบวนทัศน์ให้เห็นบริบทของปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมดังนี้

2.1.1 ความหมายพหุวัฒนธรรมและคำที่เกี่ยวข้อง

พหุ หมายถึง มากหรือหลาย และวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต มรดกทางสังคม และ ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของคนในสังคมแสดงถึง ความเจริญงอกงามซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ ฯลฯ พหุวัฒนธรรม (multicultural) หมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึง มิติวิถีชีวิต มรดกทางสังคมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อนที่จะมีมนุษย์เกิดขึ้นก็มีความหลากหลายในธรรมชาติเป็นพื้นฐานมาก่อน มนุษย์ก็เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ในที่แต่ละแห่งมนุษย์ก็ย่อมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และอยู่ร่วมกันสอดคล้องกับธรรมชาติ จึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เรียกว่าเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกัน เพราะว่าวิถีชีวิตต้องเกิดขึ้นในที่ต่างๆ (ประเวศ วะสี, 2548: อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อุตรธานี)

วัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ดังนี้

Taylor (1871: cited in Banks, 2001: 70) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมแบบกว้าง ๆ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นลักษณะรวม ๆ ที่มนุษย์ในสังคมคิดค้น

และยึดถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎระเบียบ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนลักษณะนิสัยและความสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้

Kroeber and Kluckhohn (1952: cited in Banks, 2001: 70) ได้นิยามคำว่าวัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักสังคมศาสตร์อย่างมาก โดยเขาอธิบายว่าวัฒนธรรมหมายถึงแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกให้ปรากฏและที่ไม่แสดงออกให้ปรากฏ ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเหล่านี้จะถ่ายทอดโดยผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ และผ่านทางอำนาจในการปกครองบังคับบัญชาและการบังคับใช้กฎหมาย ด้วยวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นรูปธรรม เช่น ผลงานศิลปะขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ปรากฏชัดเจน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม

Baret (1984: cited in Grant and Ladson-billings, 1997: 72) กล่าวว่าวัฒนธรรมหมายถึง ความคิด ความเชื่อ ประเพณีและแนวปฏิบัติ ซึ่งเรียนรู้และ ถ่ายทอดระหว่างคนในสังคมหนึ่ง

Grant and Ladson-billings (1997: 74) ได้สรุปว่า วัฒนธรรม หมายถึงค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งปรากฏในรูปของเนื้อหาและกระบวนการอันเป็นผลมาจากพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์และสังคมของคนในสังคมนั้น

ประเวศ วะสี (2550: 6-7) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมใด ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ เรียนรู้ที่จะอยู่ให้ได้ และอยู่ให้ได้ดีในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ฉะนั้นเนื่องจากสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย ที่เรียกว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม จึงทำให้อยู่ได้ และจะต้องรักษาสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ มีทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในนั้น มีคุณค่าร่วมกัน มีการทำมาหากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ดูแลรักษาสุขภาพ มีการใกล้เคียงความขัดแย้ง มีความยุติธรรมในชุมชน มีศาสนาอยู่ในกรอบของวัฒนธรรม ฉะนั้นในวัฒนธรรมจะมีศาสนาอยู่เสมอ ครบหมดทุกอย่าง เพราะในวิถีชีวิตร่วมกันก็ต้องทำงาน ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี มีภาษาสำหรับการสื่อสาร มีศิลปะสุนทรียกรรมต่าง ๆ มนุษย์จึงอยู่มาได้เป็นพัน ๆ ปี เพราะเรื่องวัฒนธรรมทำให้เกิดความมั่นคง ความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural Cognitiveness)

ความรู้คิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตระหนักรู้ (Aware) และคิด (Think) เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมรองของตน ในลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวและแตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นในสังคม สิ่งเหล่านี้ก็คือกระบวนการของการรู้ โดยผ่านการตระหนักรู้ และการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ

ความรู้คิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมแตกต่างจากความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Cultural Identification) เนื่องจากบุคคลอาจจะมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอย่างมากแต่เขากลับมี

ความตระหนักรู้เพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับเอกลักษณ์หรือความแตกต่างของวัฒนธรรมตนเองกับวัฒนธรรมของคนอื่น ในทางกลับกันบุคคลบางคนอาจจะมีความรู้คิดหรือความตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนเองอย่างมาก แต่กลับมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของตนเพียงเล็กน้อย บุคคลที่มีความตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนเองอาจเป็นคนที่สามารถผสมกลมกลืน (ปรับตัว) กับคนในวัฒนธรรมอื่นได้อย่างดี โดยพยายามหลีกเลี่ยงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

บัณฑิตย ธรรมะอุณ และคณะ (2549:19) ได้กล่าวถึงการอธิบายปรากฏการณ์หรือกระบวนการที่เกิดขึ้นมีศัพท์ที่ใช้เรียกต่างๆ เช่น การปรับตัว (adaptation) การสังสรรค์หรือผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

ในกระบวนการศัพท์ข้างต้น ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรมสามารถนำมาใช้อธิบายสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ บูรณาการทางวัฒนธรรมคือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไม่ได้มีความพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่ มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่า พหุวัฒนธรรม หมายถึงรัฐที่มีหลายวัฒนธรรม

2.1.2 แนวคิดทฤษฎีพหุวัฒนธรรม

“พหุวัฒนธรรมนิยม” เป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ในประเทศออสเตรเลียและแคนาดา โดยมีสาเหตุจากความขัดแย้งเรื่องนโยบายการกีดกันทางวัฒนธรรมของรัฐ ปัญหาการแบ่งแยก กีดกันชนพื้นเมืองออกจากพื้นที่ทางสังคมออกจากพื้นที่ทางสังคม ปัญหาการควบคุมรูปแบบทางวัฒนธรรม ซึ่งร่างขึ้นโดยชาวยุโรป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากของลักษณะทางวัฒนธรรมและวิถีในการดำเนินชีวิตแบบกระแสหลัก แม้กระทั่งการใช้ภาษาถิ่น หรือ ภาษาอื่น ๆ แทนที่จะใช้ภาษาทางการ นอกจากนี้ยังรวมถึงการละเลยต่อวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองดั้งเดิม ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งยอมรับได้ยากในสังคมเสรีนิยมและรัฐประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานและความเสมอภาคของคนในสังคมต้องได้รับการประกันจากรัฐ และการเปิดกว้างของสังคมที่กลุ่มชนทุกคนย่อมได้รับการคุ้มครองเสรีภาพในการดำเนินชีวิต

ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมยังคงเป็นปัญหาหลักของรัฐประชาธิปไตยสมัยใหม่ เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงและการเมืองในระบบประชาธิปไตยเปิดกว้างขึ้น ทำให้รัฐต้องปรับเปลี่ยนนโยบายด้านวัฒนธรรมและยอมรับความหลากหลายด้านการดำเนินชีวิต อัตลักษณ์และคุณลักษณะความเป็นมนุษย์หรือความเป็นตัวตนของเขา ไม่สามารถลดทอนมาสู่ความเป็นวัฒนธรรมเดียวได้อีก

ต่อไป ในขณะที่เดียวกันรัฐยังต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ เพศสภาพ และวัฒนธรรมย่อย (subculture) จนในที่สุดรัฐบาลของบางประเทศได้เสนอทางออกผ่านนโยบายเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม (multicultural society) โดยอาศัยแนวคิด “พหุวัฒนธรรมนิยม” (multiculturalism) เป็นพื้นฐาน

ปัญหาเรื่องการกีดกันความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมยังคงอยู่ และทวีความรุนแรง จนเป็นเหตุให้เกิดความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ขึ้น ในขณะที่ความพยายามของแนวคิด “พหุวัฒนธรรมนิยม” คือความต้องการธำรงรักษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้ บรรดานักทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมส่วนใหญ่จึงนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับ “การเมืองเรื่องการรับรู้” (the politic of recognition) เป็นทางออกสำคัญ เพื่อให้การตระหนักและรู้จักผู้อื่นมีความสำคัญเทียบเท่ากับการเข้าใจสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “การเมืองเรื่องการรับรู้” เป็นหัวใจสำคัญของการธำรงรักษาความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม เพราะว่าการรับรู้ผู้อื่นและความหลากหลายย่อมเกิดขึ้นภายใต้ความเข้าใจในความเสมอภาคของพลเมืองของรัฐ และการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลอีกด้วย ทั้งหมดนี้จะนำมาซึ่งความเข้าใจ การสร้างการยอมรับหรือหนทางในการอยู่ร่วมกันและเป็นทางออกให้แก่ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการยอมรับความแตกต่างในเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างหลากหลายในสังคม (เกษม เพ็ญภินันท์, 2552: 17-18)

2.1.2.1) ทฤษฎีพหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism Theory)

Gordon (1964: cited in Gollnick and Chin, 1990: 17) กล่าวว่า การปฏิเสธหรือการไม่ยอมให้มีการดูดกลืนจากวัฒนธรรมหลักของชาวอเมริกัน ผู้อพยพจำนวนมากและชนกลุ่มน้อยได้ธำรงรักษากลุ่มชาติพันธุ์ไว้ พวกเขามีการพัฒนาภายในกลุ่มและชุมชนชาติพันธุ์ของพวกเขา ชุมชนเหล่านี้หมายรวมถึงกลุ่ม Little Italy, กลุ่มชนใน Chinatown, กลุ่ม Harlem, และกลุ่มลอสแอนเจลิสตะวันออก

ช่วงต้นของปี 1915 นักปรัชญาและนักเขียนกลุ่มหนึ่งได้เริ่มตั้งคำถามจากทฤษฎีการผสมกลมกลืน พวกเขาได้อธิบายประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะต้องรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของพวกเขาให้อยู่ในวัฒนธรรมอเมริกัน ได้มีงานเขียนเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมโดย Horace Kallen และตีพิมพ์ในหนังสือ The Nation ในช่วงต้นปี 1915 เขาไม่ยอมรับทฤษฎีแองโกลและทฤษฎีการหลอมรวม

พหุวัฒนธรรมนิยมของ Kallen มีแนวในการตรวจสอบความเป็นมาอยู่ 3 แนวทาง (1) ไม่มีใครเลือกเชื้อสายหรือบรรพบุรุษของตนได้ (2) วัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มมีสิ่งที่สร้างสรรค์ที่สามารถสร้างสังคมอเมริกันได้ และ (3) ให้ความเสมอภาคกับทุกคนและทุกกลุ่มตามแนวคิดในระบอบประชาธิปไตย (Newman, 1973) ได้มีการวิพากษ์รูปแบบของ Kallen ว่าเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและกลุ่มต่างๆ

ปัจจุบันนักการศึกษาจำนวนมากให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของพหุวัฒนธรรมนิยม พวกเขาเน้นการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาและสิทธิของบุคคลที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาและมีการแลกเปลี่ยนกันร่วมกับชาวอเมริกันที่มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน

2.1.2.2) ทฤษฎีการผสมกลมกลืน (Assimilation Theory)

การผสมกลมกลืนเป็นกระบวนการที่กลุ่มผู้มิวัฒนธรรมรอง ยอมรับวัฒนธรรมจากกลุ่มวัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมรองกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหลัก หรือมีการรวมกันของทั้งสองได้เกิดขึ้นเช่น กลุ่มวัฒนธรรมรองของชนชั้นกลางในประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งที่จริงวัฒนธรรมนี้มักจะถูกกำหนดให้เป็นวัฒนธรรมของชาติหรือเป็นวัฒนธรรมหลัก แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมของคนชั้นกลางก็ไม่ได้รับการยอมรับเป็นที่แพร่หลายจากกลุ่มสมาชิกที่มีวัฒนธรรมหลัก

Gordon (1964 cited in Gollnick and Chin,1990:18) ได้กล่าวถึงกระบวนการผสมกลมกลืนมีขั้นตอนในการพัฒนาเป็นลำดับดังนี้ (1) จะเปลี่ยนรูปแบบทางวัฒนธรรมตามกลุ่มวัฒนธรรมหลัก (2) มีการพัฒนาความสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีวัฒนธรรมหลัก (3) มีความผูกพันกับกลุ่มวัฒนธรรมหลักโดยการแต่งงาน (4) การสูญเสียความรู้สึกของกลุ่มวัฒนธรรมรองและการแยกตัวออกจากกลุ่มวัฒนธรรมหลัก แต่ละขั้นตอนนี้เป็นระดับขั้นของการผสมกลมกลืน การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นขั้นตอนแรกของกลุ่มวัฒนธรรมใหม่ที่จะดำรงอยู่ต่อและเป็นวิธีแรกที่จะติดต่อกับกลุ่มวัฒนธรรมหลักแล้วจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม โครงสร้างการผสมกลมกลืนได้เกิดขึ้นเมื่อทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์กันและมีการรวมตัวของสมาชิกทั้งสองกลุ่มกลายเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกันทางสังคม

ในการศึกษาระดับของการผสมกลมกลืนของกลุ่มวัฒนธรรมหลายแห่งในสหรัฐอเมริกา Gordon (1964) พบว่ากลุ่มผู้อพยพแต่ละกลุ่มมีการผสมกลมกลืนทางโครงสร้างนอกจากกลุ่มคนผิวขาวชาวโปรเตสแตนต์จากภาคเหนือและยุโรปตะวันตกเท่านั้น เขาพบว่าการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้เกิดกับเกือบทุกกลุ่มที่ได้อาศัยอยู่ที่นั่นเป็นเวลาอย่างน้อยหนึ่งชั่วอายุของ ผู้อพยพรุ่นแรก อย่างไรก็ตามผลสำเร็จของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้ทำให้ลดอคติและการแบ่งแยก หรือนำไปสู่การแต่งงานกับกลุ่มวัฒนธรรมหลัก ความสำเร็จอย่างทันใดของกระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการรวมถึงสถานที่ตั้งและการแบ่งแยก หากกลุ่มชนกลุ่มต่าง ๆ แยกตัวออกจากพื้นที่ไปอาศัยอยู่ในชนบท (ไม่ว่าจะโดยสมัครใจหรือไม่) เช่นเดียวกับกรณีที่มีชาวอินเดียยังอยู่อาศัยในพื้นที่รัฐจัดให้ นั้น กระบวนการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะช้ามาก การแบ่งแยกชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนกลุ่มน้อยชาวแอฟริกันและชาวเม็กซิกันจำนวนมากที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและการประกอบอาชีพซึ่งจะทำให้ขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมล่าช้าไป หลังจากการศึกษาของ Gordon เป็นเวลาสี่สิบหกปีการผสมกลมกลืนทางโครงสร้างก็ยังคงเป็นลักษณะเดิม

Michael Theunissen (อ้างถึงใน เกษม เพ็ญภินันท์, 2552: 15) ได้กล่าวว่า การรับรู้และการดำรงอยู่ร่วมกันของ สรรพสิ่งที่แตกต่างกันอย่างมีความเสมอภาคต่อกัน โดยไม่มีฝ่ายใดสามารถมีอำนาจควบคุมหรืออยู่เหนืออีกฝ่ายหนึ่ง หากมีเพียงแต่ความสัมพันธ์ที่กำหนดการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยที่ปัจเจกชนหนึ่ง ๆ ดำรงอยู่อย่างเป็นปัจเจก ท่ามกลางปัจเจกชนอื่น ๆ บนพื้นฐานที่ว่า “ความแตกต่างคือความเสมอภาค” กล่าวคือ ความสามารถที่จะธำรงรักษาความแตกต่างของตนเองคือสิทธิ และเสรีภาพทางสังคมที่แต่ละคนสามารถแสดงออกได้อย่างเสมอภาคต่อกันในทางวัฒนธรรม

อัมรา พงศาพิชญ์ (2553: 168-169) ได้กล่าวถึงรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาว่า ได้พยายามรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้เข้าเป็นอันหนึ่งเดียวกันในกระบวนการของการสร้างชาติโดยสร้างสำนึกของความเป็น “คนอเมริกัน” ให้กับทุกคน ถึงแม้จะมีบรรพบุรุษที่มาจากต่างชาติต่างภาษา กัน ในทางปฏิบัติแล้วรัฐบาลอเมริกันสามารถสร้างสำนึกของความเป็นคนอเมริกันได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาชนกลุ่มใหญ่ เพื่อสังคมส่วนรวมจะได้มีลักษณะร่วมกัน และไม่เกิดความขัดแย้ง

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลายรูปแบบ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องเปลี่ยน ทำให้เกิดการประเมินสถานการณ์และประเมินตัวเองอาจเห็นได้จาก การที่บุคคลสร้างเอกลักษณ์ใหม่ หรือปรับความหมายของเอกลักษณ์เดิม ไม่ว่าจะในรูปแบบใด การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะถึงจุดสมดุลและทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร ตัวอย่างของการปรับตัว คือ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์สองกลุ่ม หรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของตนไว้ กรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอพยพเข้ามาในดินแดนใหม่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอยู่แล้ว กลุ่มใหม่อาจอพยพเข้ามาเป็นแรงงานหรือลูกจ้าง เป็นชนชั้นล่างของสังคม และค่อยๆ เลื่อนฐานะทางสังคมโดยการเปลี่ยนอาชีพหรือการเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจ จนในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับและถือว่าเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้ บางครั้งการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลว่า วัฒนธรรมไม่เข้ากัน เช่น คนยิวในประเทศที่มีวัฒนธรรมอาหรับ ซึ่งผสมกลมกลืนไม่ได้ด้วยเหตุผลทางศาสนา แต่ก็มีลักษณะของการปรับตัว สามารถอยู่ในสังคมเดียวกันได้โดยไม่มีความขัดแย้งรุนแรง และเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรมได้

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2552: 22-24) ได้กล่าวถึงเส้นทางของความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่ามีใช้เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นเพราะกระแสโลกาภิวัตน์แต่อย่างไรก็ตาม สังคมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะในยุคสมัยใด ย่อมประกอบด้วยบุคคลหลายชาติ หลายวัฒนธรรม และหลายชนชั้นอยู่แล้ว จนอาจพูดได้ว่าที่ใดมีสังคมที่นั่นย่อมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สังคมก่อนสมัยใหม่ยอมรับและไม่ปฏิเสธความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ที่สำคัญสังคมเหล่านี้มองความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นความแตกต่างที่ไม่เท่าเทียมกัน (Hierarchical Diversity) ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคม เช่น สังคมระบบวรรณะ หรือสังคมภายใต้ระบบอาณานิคม คนในสังคมจะถูกกำหนดสถานะสูงต่ำไว้อย่างชัดเจน และคนใน แต่ละกลุ่มก็มีวัฒนธรรมประจำกลุ่มที่ชัดเจนอีกเช่นกัน

มโนทัศน์เรื่องของความหลากหลายในสังคมสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต่างกับสังคมก่อนสมัยใหม่ กล่าวคือความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นต้องควบคู่ไปกับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่พบในสังคมสมัยใหม่สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1) หลอมรวมความหลากหลายเป็นหนึ่ง (Homogeneity/Uniformity) แนวคิดนี้จะพบเห็นในช่วงรอยต่อของสังคมจากก่อนสมัยใหม่สู่สังคมสมัยใหม่ ดังกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงศตวรรษที่ 20 เมื่ออเมริกาเปิดรับแรงงานจากชาติต่าง ๆ เข้าประเทศ เช่นชาวไอริช เยอรมัน อิตาลี ยุโรปตะวันออก คอทอลิก และยิว เฉพาะในช่วงเวลาจาก ค.ศ. 1800-1920 อเมริกามีคนอพยพเข้าประเทศรวมกันทั้งสิ้น 18 ล้านคน ในปี 1908 ชาวยิวอพยพจากอังกฤษนาม Israel Zangwill แต่งบทละครชื่อ Melting Pot สหรัฐอเมริกาจึงเป็นดินแดนที่หลอมละลายอัตลักษณ์อันหลากหลายของคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ให้กลายเป็นหนึ่งเดียวมุ่งเน้นกระบวนการให้กลุ่มชนเหล่านี้ปรับตัวเข้าหาวัฒนธรรมอเมริกันโดยการละทิ้งวัฒนธรรมของตนเอง

2) ประชนอมรอนต์ของความหลากหลาย (Diversity) แนวคิดนี้จะก่อตัวหลังจากที่สังคมสมัยใหม่ได้สร้างหลักประกันได้มั่นคงแล้ว สามารถหลอมรวมความแตกต่างให้กลายมาเป็นหนึ่งเดียวจนเกินพอดี จนต้องหันมาเรียกร้องให้ยอมรับความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะในด้านชาติพันธุ์ เพศสถานะ (Gender) ตลอดจนชนชั้น

กระแสเรียกร้องและต่อสู้เพื่อสิทธิพลเมืองของคนกลุ่มน้อย ตลอดจนการต่อต้านการเหยียดผิว ในโลกตะวันตกช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของขบวนการเรียกร้องให้เกิดการยอมรับ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” บนพื้นฐานของความเสมอภาค การยอมรับสิทธิทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย การเคลื่อนไหวเรียกร้องความหลากหลายได้ขยายตัวต่อเนื่องจนกระทั่งปี 2001 องค์การยูเนสโกได้ประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่เน้นย้ำว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นมรดกร่วมกันของมนุษยชาติ ดังได้ระบุไว้อย่างชัดเจนใน “มาตราที่ 1 ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มรดกร่วมกันของมนุษยชาติ” ว่า

“ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ เฉกเช่นเดียวกับที่ความหลากหลายทางชีวภาพจำเป็นต่อธรรมชาติ ด้วยเหตุฉะนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงถือเป็นมรดกร่วมกันของมนุษยชาติ และควรได้รับการยอมรับตลอดจนการสนับสนุนอันจะยังประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต”

ในสังคมไทยประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ก็พบประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีการพูดถึง ถกเถียงจนกระทั่งแปรไปสู่มาตรการที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ สังคมไทยเริ่มยอมรับการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมลาว วัฒนธรรมจีน ตลอดจนวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยอีกมากมายที่ถูกละเลย

3) ผสมผสานพันทาง (Hybridity) แนวคิดนี้มองอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ว่าไม่ได้ชัดเจน ตายตัว และเป็นหนึ่งเดียว แต่ผสมผสานและซ้อนทับกันอยู่ ลักษณะทั้ง 3 นี้ไม่ได้แยกขาดจากกันชัดเจน แต่ซ้อนทับกันอยู่ และความหลากหลายดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นและคลี่คลายในทุกสังคมในช่วงเวลาเดียวกัน

การเลือกตีความการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกรอบแคบ ๆ และตายตัวที่มองเห็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ อย่างหยุดนิ่ง ก่อให้เกิดแนวโน้มที่จะมองกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ แยกขาดจากกันชัดเจน ต่างคนต่างอยู่ กลายเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตเฉพาะกลุ่มที่อิงอยู่กับอัตลักษณ์สำเร็จรูปทางวัฒนธรรม เป็นเสมือน “บูติกทางวัฒนธรรม” (Cultural Boutique) ที่พร้อมสำหรับการ บริโภคอุปโภค การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงมีความหมายตื้น ๆ อยู่เพียงเสื้อผ้า เครื่องประดับ ของตกแต่งบ้านเรือน อาหารที่เชื่อกันว่าเป็นตัวแทนอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีความพยายามที่นิยามความหลากหลายทางวัฒนธรรมใหม่โดยเสนอว่า ควรจะมองความหลากหลายในลักษณะผสมผสานแบบพันทาง (Hybridity) แนวคิดนี้จะปฏิเสธความคิด ความเชื่อที่ว่า กลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ มีอัตลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มติดตัวมาแต่กำเนิด หรือโดยธรรมชาติ โดยเห็นว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งประกอบทางสังคม เป็นการเลือกคัด ตัด แต่ง เสริมและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแนวคิดนี้จึงไม่เชื่อว่า ความเป็นเกย์ ความเป็นล้านนา ความเป็นไทย ความเป็นลาว มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว หยุดนิ่งและขาดจากกันอย่างชัดเจน

ประเวศ วะสี (2548 อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อุตรธานี) กล่าวว่าศาสนาก็เป็นวัฒนธรรมร่วม ศาสนาพุทธเป็นวัฒนธรรมของคนไทยส่วนหนึ่ง ศาสนาอิสลามก็เป็นวัฒนธรรมของคนไทยอีกส่วนหนึ่ง ประเทศไทยเป็นที่อยู่ของคนไทยที่มีความหลากหลาย ทางเชื้อชาติ หลากหลายศาสนา มีทั้งไทย จีน ญวน ลาว เขมร มอญ มาลายู ศาสนาก็มีทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ศาสนาจำเป็นต้องมีหลายศาสนา จะมีศาสนาเดียวไม่ได้เพราะว่าศาสนาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมต่าง ๆ กันที่ได้มีการเข้าถึงความหลากหลายทางธรรมชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อมจะมีสันติสุข

ประเวศ วะสี (2548 อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อุตรธานี) กล่าวถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ความหลากหลายจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และจะแรกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมไม่ได้ถ้าไม่มีความหลากหลาย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติที่แบ่งปันกันได้ และสามารถปรับปรุงส่งกลับมาให้เจ้าของเดิม ยิ่งจะทำให้เกิดความมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น สังคมใดที่ขาดความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจจะไม่สามารถที่จะเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้ แล้วจะต้องล่มสลายไปในที่สุด ทุกศาสนาไม่สามารถแยกศาสนาแยกออกจากการทำมาหากินออกจากชีวิต จากรัฐ จากการเมือง ศาสนา ขณะนี้กระแสของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาในแต่ละประเทศและได้รับ การตอบรับจากองค์กรระหว่าง

ประเทศอย่างยูเนสโก ในเรื่องต่าง ๆ เช่นเรื่องของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การเคารพในสิทธิ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี (2550) กล่าวว่าองค์การยูเนสโก: UNESCO ได้ให้ความสำคัญกับโลกที่สาม ซึ่งเป็นเสียงที่ปราศจากคนฟัง ซึ่งนั่นคือที่มาของรายงานฉบับสำคัญที่เรียกว่า “McBride Report” พร้อมกับสโลแกนที่ว่า “Many Voice, One World” รายงาน ฉบับนี้ ต้องการส่งเสริมให้โลกมีแบบแผนของสิทธิของการสื่อสารที่ยอมรับและ เคารพในเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม หลังจากนั้นทางยูเนสโกก็มีประชุมหลายครั้งตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารและรับฟังวัฒนธรรมของ เสียงต่าง ๆ ตลอดจนต้องการให้ระบบของการสื่อสารและวัฒนธรรมมีการปลดแอกตนเองออกจากอำนาจ (hegemony) ของโลกตะวันตก ยูเนสโกได้มีการประชุมเกี่ยวกับด้านนโยบายวัฒนธรรมขึ้นที่กรุงเม็กซิโก เมื่อปี ค.ศ. 1982 (พ.ศ. 2525) โดยในแถลงการณ์หลังประชุมได้มีการเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรม “ส่วนใหญ่ของแถลงการณ์ได้ให้ประชาชนเน้นถึงการ ตระหนักในอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของพวกเขา ตระหนักถึงลักษณะทางพหุนิยมด้านวัฒนธรรม ตระหนักถึงสิทธิในเรื่องของความแตกต่าง และรู้จักเคารพวัฒนธรรมของคนอื่น รวมทั้งชนกลุ่มน้อย” บทบาทของยูเนสโกต่อการส่งเสริมดังกล่าวจึงเป็นบทบาทที่เรียกว่าข้ามพรมแดนของชาติ (UNESCO as an international body) จะเห็นได้ว่ายูเนสโกได้เป็นองค์กรระหว่างประเทศองค์กรแรกที่ได้ส่งเสริมให้ชาติต่าง ๆ ได้เห็นความสำคัญในเรื่อง “การอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม” และ เน้นว่านี่คือหลักสากลพื้นฐานทางความเป็นมนุษย์

เจ็จันท์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์ (2550) ได้กล่าวว่าโลกมีความเจริญมากขึ้น การคมนาคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น การเคลื่อนย้ายคนและวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นมากขึ้นตามมาสิ่งนี้ทำให้เกิดสังคมใหม่ที่เรียกว่า สังคมพหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) ซึ่งเมื่อมีความหลากหลายวัฒนธรรมเกิดขึ้น ข้อขัดแย้งทางความคิดและความเชื่อระหว่างคนในสังคมจึงมีมากขึ้นตามไปด้วย เมื่อความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสารมีมากขึ้นจนถึงยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่มีลักษณะ “ฉับไว กว้างไกล ไร้พรมแดน” การถ่ายทอดข้อมูลจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งทำได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งสิ่งนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Interaction) ของมนุษย์ในสังคมโลกมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักวิชาการได้เสนอแนวคิดว่าการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมีลักษณะที่สอดคล้องและขัดแย้ง จึงมีความจำเป็นที่สังคมต้องเลือกวิธีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในหลายรูปแบบได้แก่ ปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Adaptation) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (Acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) และ ทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Double Ethic Identity) จำเป็นต้องมีการพัฒนากระบวนการกลมกลืนทางสังคมให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม ที่เปลี่ยนแปลง

นอกจากนั้น อมร พงศาพิชญ์ (2549: 6-21) ได้กล่าวถึง การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) มีลักษณะที่สอดคล้องและลักษณะที่ขัดแย้งและมีรายละเอียดที่แตกต่างกันได้แก่

1) การปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวทางวัฒนธรรมหมายความว่าวัฒนธรรมในรูปวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

2) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หรือ การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation)

การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หรือ การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) เป็นกรณีสังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังงานไม่เท่ากัน คนกลุ่มหนึ่งมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง กลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อย จะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันได้ สุดท้ายวัฒนธรรม 2 ชุดถูกผสมรวมกันเป็นชุดเดียวกัน

3) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) คือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม คือ การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายรวมกัน และไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่า “พหุวัฒนธรรม” (Cultural Pluralism)

4) ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม อาจสร้างความขัดแย้ง ถ้าสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกันโดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและภาษาพูดร่วมกันมักจะไม่มี ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

วุทธิศักดิ์ โภชนกุล (pochanukul, 2551:ออนไลน์) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของพหุวัฒนธรรมว่าบุคคลแต่ละคนจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มซึ่งมีลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง และหลาย ๆ กลุ่มจะรวมตัวกันเป็นสังคมใหญ่ การอยู่รอดของกลุ่มเกิดจากการเห็นคุณค่าของกระบวนการคิดและสัญลักษณ์ที่เกิด จากการสร้างของวัฒนธรรม ปัจจัยทางศาสนา เชื้อชาติ อายุ เพศ ชนชั้นทางสังคม และการศึกษา จะเป็นตัวสำคัญที่กำหนดเกี่ยวกับความเชื่อ ความรู้สึก และการกระทำของบุคคลในลักษณะของการรวมกลุ่มต่าง ๆ ของสังคมใหญ่ ย่อมมีการประสานของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม บุคคลแต่ละคนนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหนึ่งแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอื่น ๆ ในขณะเดียวกันด้วย ซึ่งอาจมีลักษณะที่ชัดเจนในกลุ่มหนึ่งและมีลักษณะที่น้อยหรือไม่มีเลยในอีกกลุ่มหนึ่ง

อาทิตย์ วงศ์อติติกุล (2553: ออนไลน์) กล่าวว่าพหุวัฒนธรรมมาจากความหลากหลาย ในความเป็นพลเมืองก็คือความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมักเกี่ยวข้องกับ กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม (assimilation) ที่ ถูกนำมาใช้ในกระบวนการสร้างชาติ โดยมีความพยายามที่จะสร้างความ เป็นหนึ่งเดียวกันในวัฒนธรรมเดียวเช่น ในประเทศไทยมีความพยายามใช้สร้างความเป็นไทย มา โดยตลอด หลังจากมีความให้ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และเชื้อชาติสงบลง มันเป็นแนวคิดที่มุ่งหมาย จะไปสู่ความรู้สึกตระหนักรู้การดำรงอยู่ และความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันมีรากฐานอยู่ บนความเข้มแข็งของทุก ๆ ส่วน จากแนวคิดเช่นนี้ ได้ทำให้เกิดการปรับนโยบายครั้งใหญ่จาก การผนวกรวม (assimilation) เป็นการประสานรวม (integration) ซึ่งถูกนำไปใช้ทั้งในอเมริกาและ อังกฤษในลักษณะการยอมรับความแตกต่างภายในเอกภาพเดียวกัน

นอกจากนี้เจือจันท์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขภิรมย์ (2550) ได้กล่าวถึงการพัฒนา ประชาธิปไตยของสหพันธรัฐมาเลเซียซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่นเดียวกับประเทศไทย สหพันธรัฐ มาเลเซีย ได้รับ เอกราชเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษเมื่อ 31 สิงหาคม 2491 มีดินแดน 329,847 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็น 13 รัฐ และ 2 เขตปกครอง (Sabah และ Sarawak) มีประชากร ประมาณ 27 ล้านคน (ประมาณการ 2008) แบ่งเป็นคนมาเลเซียหรือภุมิบุตร (Bumiputra) 65 % คนจีน 26 % คนอินเดีย 8 % ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม 60.3 % ศาสนาพุทธ 19.2 % ศาสนา คริสต์ 9.1 % ฮินดู 6.3 % ขงจื้อและเต๋า 3% รัฐธรรมนูญมาเลเซียให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ คนเชื้อชาติมาเลเซียเป็นคนมุสลิมโดยรัฐธรรมนูญ ในด้านการศึกษา มาเลเซียให้เสรีในการศึกษาแบบ พหุวัฒนธรรมตามภาษาท้องถิ่นและ เชื้อชาติ มีตัวเลขโรงเรียนจีนระดับมัธยมถึง 60 โรงเรียน ส่วน การจัดการสอนในระดับมัธยมสามารถจัดการศึกษาวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์สอนภาษาใดก็ได้ แต่วิชาเคมี ฟิสิกส์ และชีววิทยา ให้สอนเป็นภาษาอังกฤษ สิ่งนี้ทำให้การศึกษาในวิชาแพทย์และ วิศวกรรมไม่มีปัญหาเรื่องภาษาที่แตกต่าง กัน วิถีชีวิตของคนมาเลเซียยังดำรงความเป็นครอบครัว ใหญ่และมีความผูกพันในระบบ ครอบครัวสูง เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมของคนมุสลิม จีน และอินเดีย อยู่แล้ว ประกอบกับข้อกำหนดทางศาสนาอิสลามทำให้คนมาเลเซียต้องยึดมั่นในวิถีชีวิตของ ศาสนา โดยกำหนดเป็นบรรทัดฐานของคนมาเลเซีย (Malaysian Norms) และมีการควบคุมโดยตำรวจ ศาสนา สำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยของมาเลเซียไม่มีแผนงานที่ชัดเจน มีเพียงการกำหนด วิสัยทัศน์ 2020 ที่เขียนเมื่อปี ค.ศ. 1990 ซึ่งเน้นการรวมใจคนในชาติเป็นหนึ่งเดียว แต่ผลการปฏิบัติ รัฐบาลยังไม่ลดสิทธิพิเศษที่ให้กับคนภุมิบุตร ยุทธศาสตร์ที่วางไว้จึงไม่ได้ผลจนถึงปัจจุบัน และใน ปัจจุบันมีการเรียกร้องสิทธิจากคนมาเลเซียเชื้อสายอินเดียซึ่งแสดงว่า การพัฒนาประชาธิปไตยใน เรื่องการให้สิทธิเท่าเทียมกันยังไม่ได้ผล แต่การพัฒนาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ และสภาพความอยู่ดีมีสุขในสังคมทำได้ดี ด้วยการนำหลักศาสนามาบังคับใช้จนเป็นวิถีชีวิต ทำให้ สังคมมีความสุข

พหุวัฒนธรรมในออสเตรเลีย (studyinaustralia.gov.au: ออนไลน์) ยังคงได้รับประโยชน์จากโครงสร้างประชากรที่เป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งนับว่ามีความหลากหลายที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ทำให้มีแนวความคิด และวิถีชีวิตที่หลากหลายที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ทำให้มีแนวความคิด อาหารการกิน และวิถีชีวิตที่หลากหลายมาผสมผสานอยู่ด้วยกันจากสำมะโนประชากรฉบับล่าสุดพบว่า ร้อยละ 23 ของประชากรเป็นผู้ที่เกิดในต่างประเทศ และกว่าร้อยละ 40 ของชาวออสเตรเลีย มีแหล่งกำเนิดมาจากวัฒนธรรมแบบผสมผสาน ทุก ๆ สี่นาที่ และแปดวินาที มีผู้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในออสเตรเลียหนึ่งคน ชาวออสเตรเลียที่เกิดในต่างประเทศหลายคน มาจากอิตาลีและกรีกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ผู้ย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองในยุคหลัง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ มาจากนิวซีแลนด์และอังกฤษ เช่นเดียวกับจีน เวียดนาม แอฟริกา อินเดีย และอีกหลาย ๆ ประเทศ นอกจากนี้ ราวร้อยละ 2.2 ของประชากรแจ้งว่าตนมีเชื้อสายชาวอะบอริจิน และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตปกครองนอร์เทิร์นเทอริทอรี ส่วนชนพื้นเมืองกลุ่มอื่น ๆ ของออสเตรเลีย เช่น ชาวเกาะ Torres Strait นั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวมาลาเนเซีย และอาศัยอยู่ทางตอนเหนือของรัฐ ควีนส์แลนด์ และตามเกาะต่าง ๆ ในช่องแคบทอเรส ซึ่งตั้งอยู่ระหว่าง เคปยอร์กและปาปัวนิวกินี

Pieterse (2001: 60) เห็นว่าจุดอ่อนของวัฒนธรรมกับการพัฒนา ก็คือการกลืนกลายวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นความผิดพลาดที่มุ่งปรับวัฒนธรรมให้เป็นไปตาม โครงสร้าง (structure) ของรัฐและชาติ ทำให้เกิดการแตกแยก ดังนั้นจึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มากขึ้นอีก ทั้ง Bidwai (2006: 29) ได้ยกตัวอย่างจากการศึกษาของ UNDP ประมาณกว่า 900 ล้านคนมีอคติต่อต้านการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของตนเอง และในจำนวนนี้คนมากกว่า 500 ล้านคนได้ต่อสู้ไม่ยอมรับหรือปรับวิถีชีวิต ศาสนา ภาษา

นินิ เอียวศรีวงศ์ (2551) กล่าวว่า ปัจจุบัน ลักษณะพหุวัฒนธรรมในสังคมไทยมองเห็นได้เด่นชัดขึ้น ซึ่งน่าจะมาจากงานวิชาการ ที่ทำให้เรามองเห็นความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่าง มองเห็นภาษาที่แตกต่าง ในกลุ่มนักวิชาการเห็นว่าสังคมไทยจริง ๆ แล้วเป็นสังคมที่มีความหลากหลายมาก ดังที่มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ (ศูนย์ภูไทศึกษา, 2550 ออนไลน์) ได้กล่าวถึงคัมภีร์โบลานกับพหุวัฒนธรรมชาวภูไทว่า นอกจากบทบาทของการแสดงความเสมอภาคระหว่างเพศภาวะกับการจรรโลงพุทธศาสนา และบทบาทคัมภีร์โบลานกับการจัดระเบียบสังคมชาวภูไทแล้ว คัมภีร์โบลานยังเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนถึงการผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมชาวภูไทได้เป็นอย่างดี ดังที่ทราบกันทั่วไปว่า สังคมชาวภูไทบ้านกุดบอดมีคติความเชื่อทั้งในวิถีพุทธและผี ดังปรากฏศาสนาศาสนสถาน ศาสนธรรม และพิธีทางพุทธศาสนา ในขณะเดียวกันในชุมชนยังคงมีการนับถือผีต่าง ๆ ทั้งผีให้คุณและให้โทษซึ่งจะมีวิถีปฏิบัติที่แตกต่าง กันออกไป พิธีกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของการนับถือผีนั้นคือพิธีเหยา จากการศึกษาบทบาทของคัมภีร์โบลานกับความเป็นพหุวัฒนธรรมชนชาวภูไท โดยเฉพาะมิติทางวัฒนธรรมความเชื่อนั้น พบว่า คัมภีร์โบลานแม้จะเป็นเครื่องมือที่ถูกประดิษฐ์สร้างตามกรอบจารีตเดิม แต่ปัจจุบันได้คลี่คลายบทบาทการใช้งานเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับความเป็น

พหุวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น เช่น การที่คัมภีร์ไบเบิลเป็นตัวเชื่อมและเติมเต็มช่องว่าง ระหว่างวัฒนธรรมพุทธและผี กล่าวคือ การที่พระใช้คัมภีร์ไบเบิลที่เป็นบทสวดแต่งแก้เสียเคราะห์หรือไล่ผี

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2551: 2) กล่าวว่าเอเชียอาคเนย์ เป็นดินแดนที่มีความซับซ้อนหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ใจกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์ จึงเป็นดินแดนที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความหลากหลายทางด้านภาษา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เป็นอย่างมากในจำนวนประชากรมากกว่า 60 ล้านคนประกอบขึ้นจากกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาทั้งสิ้นถึงกว่า 70 กลุ่ม กระจายอยู่ในส่วนต่างๆของประเทศไทย

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2551: 113) กล่าวถึงคำว่าพหุวัฒนธรรม มีความหมายใกล้เคียงและซ้อนทับกันอยู่ 2 คำ คือ Cultural Pluralism และ Multiculturalism ซึ่งหมายถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ที่ดำรงอยู่ร่วมกันได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2551: 113 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ 2541 และ 2545)

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2551: 115) กล่าวถึง ลักษณะปัญหาสังคมพหุวัฒนธรรมในสังคมไทยจะปรากฏขึ้นอย่างหลากหลาย ลักษณะแรก คือการเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยในชาติ ลักษณะที่สองคือ ความขัดแย้งกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่รุนแรงมากขึ้น เพราะการบังคับใช้กฎหมาย การละเลยหรือมองไม่เห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะที่สามคือ การเมืองที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน การเคารพสิทธิของความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน ลักษณะที่สี่ คือความขัดแย้งและอคติเกี่ยวกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (Life Style) ที่แตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคนต่าง ๆ เช่นวัฒนธรรมของเพศที่สาม จากสภาพปัญหาของลักษณะพหุวัฒนธรรมในสังคมไทยดังกล่าว จึงต้องจะทำความเข้าใจความหมายและความซับซ้อนของพหุวัฒนธรรมในประเด็นแรกคือ ความเข้าใจพหุวัฒนธรรมในบริบททางประวัติศาสตร์ของปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและการต่อสู้ทางการเมือง ประเด็นที่สองคือ ความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมุมมองเกี่ยวกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ ประเด็นที่สามคือ ความเข้าใจพหุวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นปฏิบัติการของการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันเพื่อสร้างสังคมที่ยอมรับพหุวัฒนธรรมมากขึ้น และประเด็นที่สี่ ความเข้าใจพหุวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทฤษฎีการเมืองและนโยบายเกี่ยวกับการเป็นพลเมือง

จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้เห็นคุณค่า และมีการยอมรับพหุวัฒนธรรมกันอย่างแพร่หลายทั้งต่างประเทศ และในประเทศไทย เนื่องจากองค์กรยูเนสโกได้มีนโยบายวัฒนธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงสิทธิในเรื่องของความแตกต่าง และการรู้จักเคารพวัฒนธรรมของคนอื่นรวมทั้งชนกลุ่มน้อย ซึ่งพหุวัฒนธรรมได้ทำให้เห็นคุณค่าและมีการยอมรับความแตกต่างของกันและกันในสังคม แต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีคุณค่าเป็นของตนเอง มีคุณค่าต่อลูกหลาน มีการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนสู่เยาวชนรุ่นหลังต่อไปด้วยความภาคภูมิใจ

บรรจง ฟ้ารุ่งสาธ (2551: 1-14) กล่าวถึง พหุวัฒนธรรมกับปัญหาด้านการกระจายอำนาจทางการศึกษาและการส่งเสริมบทบาททางการศึกษาของชุมชนท้องถิ่นว่า ปัจจุบันรัฐมุ่งส่งเสริมบทบาทของชุมชนให้มีบทบาทในการจัดการศึกษา ดังนั้นการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน การศึกษาสามัญ วิชาชีพ การเรียนศาสนาและระดับชั้นต้องมีการสอดแทรกบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงการจัดการศึกษาทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่สนับสนุนให้องค์กรของท้องถิ่นได้มีประสิทธิภาพที่จะจัดการศึกษาการศึกษาของรัฐ การศึกษาตามจารีตประเพณี การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และศีลธรรมอันดีของท้องถิ่น รวมทั้งการปฏิรูปทางการศึกษาตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2543 ที่สนับสนุนบทบาทของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านการองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีสิทธิจัดการศึกษาท้องถิ่นของตนเอง (มาตราการ 41 ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542) ดังนั้นการกระจายอำนาจทางการศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการแก้ไขปัญหาทางการจัดการศึกษาท้องถิ่นบวกกับในด้านหลักสูตรการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมการจัดบุคลากรการศึกษา การสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน

อุทัย ปัญญาโกณู (2547: 16) กล่าวว่า การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นวัฒนธรรมระดับชาติและระดับท้องถิ่น บางช่วงเวลาที่ผ่านมามี รัฐไทยโดยผู้ปกครองใช้วัฒนธรรมส่วนกลางและการพัฒนาเข้าครอบงำชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืน เพื่อสร้างเอกภาพในชาติ ซึ่งทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นหายไปเป็นจำนวนมาก ประสบการณ์การพัฒนาที่ล้มเหลวในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยนั้น ทำให้รวมกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนไป นั่นคือการพัฒนาศักยภาพของชุมชนทุกด้าน โดยเฉพาะการรื้อฟื้นวัฒนธรรมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ซึ่งเป็นการสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ดั้งเดิม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง

การทำความเข้าใจอันดีต่อกัน จึงควรเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็กหรือวัยเรียน ซึ่งเด็กจะมีโอกาสได้รู้จักและพบปะสังสรรค์กันเป็นเวลานานในการใช้ชีวิตในโรงเรียน เพราะนักเรียนได้ใช้เวลาในโรงเรียน ได้เรียนรู้ รู้จักกัน เข้าใจซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นเพื่อน เป็นพื้นฐานที่ดีต่อไปในอนาคตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของคนต่างชาติพันธุ์ ต่างภาษา ต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรม ดังที่ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2550: 32) กล่าวว่าโรงเรียนทำให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่าง ต่างคนต่างเรียนรู้และซึมซับความเข้าใจกันโดยอัตโนมัติ

นอกจากนี้อมรวิรัช นาคทรพร (2549: 4-5) ได้มองเห็นความสำคัญ สำหรับสังคมไทยว่า ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนั้นไม่ใช่ปัญหาที่เลือนลอยอีกต่อไป และในความพยายามส่งเสริมพหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อสร้างสมานฉันท์ในสังคมระยะยาวนั้น คงต้องเริ่มมาจากการยอมรับ “พหุวัฒนธรรมศึกษา”

อุทัย ปัญญาโกลย (2547: 17) ได้กล่าวว่า การพัฒนามีเป้าหมายสูงสุดคือ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืน ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ พ.ศ. 2531-2540 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม ประเทศไทยได้สนองเจตนารมณ์ โดยประกาศให้มีการรณรงค์ และสืบสานวัฒนธรรมไทย ในปี พ.ศ. 2537-2540 ซึ่งยังผลให้ทุกคนในชาติ เกิดการตื่นตัว ในอันที่จะร่วมแรงร่วมใจกันที่จำดำรงวัฒนธรรมมากขึ้น และเพื่อให้เกิดการสานต่อ รัฐบาลได้ประกาศให้ช่วงปี พ.ศ. 2541-2550 เป็นวาระแห่งชาติ ว่าด้วยทศวรรษสืบสานวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมายสำคัญกล่าวคือ เพื่อสืบสานพระราชปณิธานของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงใช้มิติทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา จึงพัฒนาโดยการสร้างและจรรโลงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของประชาชน

ปัจจุบันนโยบายของรัฐได้สนับสนุนให้จัดการศึกษาที่ตรงกับความต้องการของประชาชนไม่ขัดกับวิถีชีวิตอัตลักษณ์ของพื้นที่ค่านิยมเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนทุกเชื้อชาติศาสนา รัฐบาลส่งเสริมองค์กรต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น เช่น กรมอาชีวศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลโครงการอาหารฮาลาล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548: 1-4 อ้างถึงใน บรรจง พำรุ่งแสง, 2551: 1-14)

อมรา พงศาพิชญ์ (2549: 19-20) ได้กล่าวถึง ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรม คือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วยความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม คือ การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศ และพบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่า “พหุวัฒนธรรม” (Cultural Pluralism) คือรัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรม ประเทศที่เกิดใหม่มักจะเป็นรัฐที่เป็นพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียก็ประกาศตนเองเป็นประเทศพหุวัฒนธรรม เพราะหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษได้มีการยอมรับความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์และได้กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้ การยอมรับพหุวัฒนธรรม หมายความว่ากฎหมายและกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารหรือการจัดการมีลักษณะไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติการโดยไม่มีวัฒนธรรมหนึ่งครอบงำ (Dominant Culture) และวัฒนธรรมอื่นครอบงำ (Subordinate Culture)

นอกจากนั้น วิชัช จีระแพทย์ (2553: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงในปี ค.ศ. 1966 กระทรวงมหาดไทยของประเทศไทยได้ประกาศเป็นครั้งแรกในการเปลี่ยนนโยบายผสมกลมกลืนมาเป็นนโยบายพหุวัฒนธรรม และได้กล่าวถึงนโยบายพหุวัฒนธรรมโดยใช้คำว่า “บูรณาการ”

(integration) ดังนี้ คำว่า บูรณาการเป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก ตาไม่ได้หมายรวมไปถึงว่าการที่ชนกลุ่มน้อยต้องสูญเสียซึ่งเอกลักษณ์ของชาติและวัฒนธรรม ประเทศอังกฤษไม่ต้องการเข้าหลอม (a melting pot) ที่จะผลิตทุกคนออกมาให้เหมือนกัน แต่ต้องการให้ความหมายของคำนี้ว่าเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ยืดหยุ่น และหมายถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันรวมถึงการมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในบรรยากาศที่เป็นที่ยอมรับซึ่งกันและกัน

บันทิตย สมะฮูน และคณะ (2549: 18-19) กล่าวถึงแนวคิดสังคมนิยมไทยกับพหุวัฒนธรรมว่า ประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ภายในประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ได้มีอำนาจในการปกครองประเทศคือชนกลุ่มน้อย สังคมนิยมไทยนั้นจัดว่าเป็นสังคมนิยมพหุวัฒนธรรม หรือสังคมนิยมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งความหลากหลายนี้ครอบคลุมถึงเรื่องชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนาความเชื่อ เท่าที่ผ่านมา ปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย และชนกลุ่มใหญ่ในประเทศมีน้อย คนไทยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์น้อยมาก ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่นี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะที่กลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่พอที่จะมีความสัมพันธ์เข้ากันได้ เพราะชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ อาจมีปัญหาบ้างแต่ก็ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ กับลักษณะที่กลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่มีความสัมพันธ์ที่เข้ากันได้ และเป็นปฏิปักษ์ต่อกันโดยเปิดเผย ซึ่งเกิดขึ้น เมื่อชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกว่าคุณชนกลุ่มใหญ่กีดกันและดูถูก ทำให้ไม่มีสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ เช่น กลุ่มแบ่งแยกดินแดน (separatist group) และกลุ่มก่อการร้าย (terrorist group) ทั้งนี้ความเข้ากันได้หรือไม่ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของคนสองกลุ่มที่สัมพันธ์กัน และยังรวมไปถึงนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคด้วย

นอกจากนี้แล้วศุภชัยภูไทศึกษา (2550: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงคัมภีร์ไบเบิลกับพหุวัฒนธรรม ชาวผู้ไทว่า นอกจากบทบาทของการแสดงความเสมอภาคระหว่าง เพศภาวะ กับการจรรโลงพุทธศาสนา และบทบาทคัมภีร์ไบเบิลกับการจัดระเบียบสังคมชาวผู้ไทแล้ว คัมภีร์ไบเบิลยังเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนถึงการผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมชาวผู้ไทได้เป็นอย่างดี ดังที่ทราบกันทั่วไปว่า สังคมชาวผู้ไทบ้านกุดบอดมีคติความเชื่อทั้งในวิถีพุทธและผี ดังปรากฏ ศาสนาบุคคล ศาสนสถาน ศาสนธรรม และพิธีทางพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันในชุมชนยังคงมีการนับถือผีต่าง ๆ ทั้งผีให้คุณและให้โทษซึ่งจะมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่าง กันออกไป พิธีกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของการนับถือผีนั้นคือพิธีเหยา จากการศึกษาบทบาทของคัมภีร์ไบเบิลกับความเป็นพหุวัฒนธรรมชนชาวผู้ไท โดยเฉพาะมิติทางวัฒนธรรมความเชื่อนั้น พบว่า คัมภีร์ไบเบิลแม้จะเป็นเครื่องมือที่ถูกประดิษฐ์สร้างตามกรอบจารีตเดิม แต่ปัจจุบันได้คลี่คลายบทบาทการใช้งานเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับความเป็นพหุวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น เช่น การที่คัมภีร์ไบเบิลเป็นตัวเชื่อมและเติมเต็มช่องว่าง ระหว่างวัฒนธรรมพุทธและผี กล่าวคือ การที่พระเจ้าใช้คัมภีร์ไบเบิลที่เป็นบทสวดแต่งแก้เสียเคราะห์ไล่ผี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คัมภีร์ไบเบิลได้ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้น และมีการผลิตซ้ำอย่างมีสีสันควบคู่กับการ

เคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ของสังคมชาวผู้ไทบ้านกุดบอด จากอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์ไบเบิลเป็นสิ่งเชื่อมร้อยบทบาทสังคมในมิติต่าง ๆ ในวิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาวผู้ไทที่ควรถูกจัดกระทำ ทั้งการอนุรักษ์ สืบทอด จัดการองค์ความรู้ และเผยแผ่อย่างเข้าใจและเห็นคุณค่าอย่างจริงจังต่อไป

2.1.3 ความหมายของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

Banks (2007) ได้กล่าวถึง การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมนั้น เป็นแนวคิด เป็นความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นกระบวนการ คือ การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ว่า ผู้เรียนทุกคนไม่จำกัดเพศ ชนชั้นทางสังคม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ควรมีโอกาสและมีความเสมอภาคในการศึกษา ขณะเดียวกัน ผู้เรียนที่มีข้อจำกัดทางคุณลักษณะ ดังนั้น ต้องมีโอกาสดีกว่า ในการศึกษาแทนการถูกจำกัดหรือถูกกีดกันจากผู้เรียนที่เป็นชนกลุ่มอื่น หรือมีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และสำหรับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมที่เป็นความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปนั้น คือ ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงโรงเรียน สถาบันการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนจากทุกชนชั้น ทุกเพศ ทุกชาติพันธุ์ ทุกภาษาและทุกกลุ่มวัฒนธรรม มีความเสมอภาคทางการเรียน การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมยังเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนทั้งหมดและสภาพแวดล้อมทางการศึกษาไม่ใช่เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอย่างเดียว ในขณะที่การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เป็นกระบวนการนั้น เป้าหมายไม่เคยได้รับความตระหนักอย่างเต็มที่

Bennett (1995) ได้ให้ความหมายของพหุวัฒนธรรมทางการศึกษาไว้ว่า เป็นแนวทางการเรียนการสอนที่มีพื้นฐานมาจากค่านิยมประชาธิปไตย ความเชื่อ และเพื่อส่งเสริมพหุวัฒนธรรมภายในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและโลกที่เชื่อมโยงกันโดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ การเคลื่อนไหวไปสู่ความเสมอภาค แนวทางหลักสูตรพหุวัฒนธรรม กระบวนการไปสู่พหุวัฒนธรรม และความตกลงต่อสู้กับความลำเอียงและการเหยียดหยาม ซึ่งพหุวัฒนธรรมมีความหมายใน 4 มิติที่มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. การเคลื่อนไหว (movement) เป็นการมุ่งสู่ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาและความเสมอภาคในกลุ่มเด็กเยาวชน ชนกลุ่มน้อย และผู้ด้อยโอกาสมีจุดมุ่งหมายไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ด้านหลักสูตรที่แฝงไปด้วยทัศนคติผู้สอน กลุ่มนักเรียน วิธีการสอน นโยบาย ชุมชน และบรรยากาศในห้องเรียน

2. แนวทางหลักสูตร (curriculum approach) พัฒนาความรู้และความเข้าใจใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ การก่อตั้งกลุ่มชาติพันธุ์ และความเจริญรุ่งเรืองในอดีต โดยมุ่งเน้นถึงชนกลุ่มน้อย และชนกลุ่มใหญ่รวมถึงความเสมอภาค

3. กระบวนการ (process) คือ การที่บุคคลมีความสามารถหลายวัฒนธรรม โดยมี การรับรู้ ประเมิน ความเชื่อ และการกระทำ มีความเข้าใจและมีความรู้ในการต่อรองกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภายในชาติเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจเจกบุคคลสามารถเป็นพหุวัฒนธรรมได้

4. ข้อตกลง (commitment) เป็นการต่อสู้ทางเชื้อชาติ เพศ และการเข้าข้างและการเหยียดหยาม ผ่านทางความเข้าใจ ทักษะคิดและทักษะปฏิบัติทางสังคม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมจึงหมายถึง การศึกษาเพื่อสร้างความเสมอภาคและนำไปสู่การศึกษาที่มีมาตรฐานบนพื้นฐานของความแตกต่าง เพศ ชนชั้นทางสังคม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ และวัฒนธรรม

2.2 ความสำคัญของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคและคุณภาพการศึกษาในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมดังนี้ คือ

1. แบบทดสอบ : ความหมายสำหรับความยุติธรรมในสังคมสหรัฐอเมริกา

จากกฎหมายที่ว่า “no child left behind” ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ริเริ่มการทดสอบและการวัดประเมินผล เน้นการทดสอบ มาตรฐาน และความน่าเชื่อถือ ทำให้ผู้สอนจำกัดการสอนเพศ ทักษะ พื้นฐาน คือ การอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ โรงเรียนส่วนใหญ่เน้นการเตรียมการทดสอบ แทนการเรียนการสอน การที่รัฐบาลเน้นทักษะพื้นฐาน และการทดสอบแทนการให้การศึกษาทั่วไปที่ทำให้ผู้เรียนใช้ชีวิตประจำวัน และรู้หน้าที่ของตนเองในสังคมพหุวัฒนธรรม แม้ว่าผู้เรียนต้องการทักษะพื้นฐาน ทางการอ่านออกเขียนได้ การนับเลขได้ แต่ผู้เรียนมีความต้องการ ความรู้ ทักษะ และค่านิยม ที่ทำให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิต มีปฏิสัมพันธ์และการตัดสินใจ เยี่ยงกับพลเมืองอื่นที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภาษาและศาสนา

สถาบันการศึกษาจะต้องสอนปัญหาความยุติธรรมทางสังคมร่วมกับการสอนทักษะพื้นฐาน การสอนเรื่องความยุติธรรมทางสังคม มีความสำคัญเพราะวิกฤตการณ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆในโลกกำลังประสบอยู่ การศึกษานั้นแค่ผลสัมฤทธิ์และการทดสอบจึงไม่ใช่เป็นการเตรียมผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพอย่างเดียว แต่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมด้วย ดังนั้นผู้เรียนควรได้รับความรู้ในเชิงสะท้อนคิด ศิลธรรม ความช่วยเหลือกันและมีความคิด เพราะปัญหาสำคัญที่เกิดในโลกไม่ได้เกิดจากการที่ประชาชนอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ คนในโลกที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา และชาติพันธุ์ ที่ไม่สามารถเข้ากันได้และทำงานร่วมกันได้ในการแก้ปัญหา เช่น โลกร้อน โรคเอดส์ เป็นต้น

2. การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม : ความเคลื่อนไหวทางการปฏิรูปนานาชาติ

ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา มีผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในสหราชอาณาจักรและทวีปยุโรป รวมถึง ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดนและสวิสเซอร์แลนด์ ผู้อพยพเหล่านี้ ได้แก่ ชาวเอเชีย ชาวอินเดียนตะวันตกในอังกฤษและแอฟริกาทางเหนือ ชาวอินโดนีเซียในฝรั่งเศส ซึ่งล้วนมาจากอาณานิคม ผู้อพยพชาวยุโรปตะวันออกและทางใต้ ตั้งถิ่นฐานในชาติยุโรปทางเหนือและทางตะวันตก

เป็นจำนวนมาก ประชากรอพยพและกลุ่มชาติพันธุ์ได้เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว ในออสเตรเลียและแคนาดา ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2

กลุ่มอพยพส่วนใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ในยุโรป ออสเตรเลียและแคนาดา ประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับผู้อพยพไปอยู่ในสหรัฐอเมริกา กลุ่มชนเหล่านี้ ได้แก่ ชาวจากไม่ก้าในประเทศอังกฤษ ชาวอัลจีเรียในประเทศฝรั่งเศส และชาวออบอร์จินส์ในประเทศออสเตรเลียต่างประสบปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในโรงเรียน ซึ่งเป็นความลำเอียง ความแบ่งแยกในการศึกษาและสังคม รวมถึงปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนด้วย สหราชอาณาจักร ชาติต่างๆ ในทวีปยุโรป ออสเตรเลียและแคนาดา ได้นำโปรแกรมเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ และนักเรียนอพยพเพื่อช่วยผู้เรียนและผู้สอนพัฒนาทัศนคติเชิงบวกต่อความแตกต่างในเชื้อชาติ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์และภาษา

นอกจากนี้ Bennett (1995) ยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมไว้ ดังนี้ คือ

1. ความต้องการสู่ความเป็นเลิศและความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งในศตวรรษที่ 20 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการปฏิรูปทางการศึกษา จนกระทั่งมาจนถึงกลางทศวรรษ 1980 มีเป้าหมายเพื่อความเป็นเลิศทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม รายงานจากการปฏิรูปดังกล่าวไม่ได้ตระหนักว่า ความเป็นเลิศทางการศึกษาไม่อาจบรรลุได้ถ้าปราศจากความเสมอภาคทางการศึกษา หมายถึง โอกาสเท่าเทียมกันสำหรับผู้เรียนทุกคนในการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ดังเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวนผู้เรียนสอบตก และมีจำนวนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาลดลง เพราะรัฐบาลขาดความสนใจในการให้การศึกษาแก่ชนกลุ่มน้อยและผู้มีฐานะยากจน แม้ว่าเป้าหมายการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสติปัญญา สังคม บุคลิกภาพของผู้เรียนไปสู่ศักยภาพสูงสุดคล้ายกับเป้าหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ ขึ้นอยู่ความรู้ ครูผู้สอน ทัศนคติ พฤติกรรมว่าผู้สอนสามารถจัดโอกาสความเสมอภาคในการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวและช่วยให้ผู้เรียนทุกคนกลายเป็นพหุวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ดังนั้น ปัญหาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ควรได้รับการบรรลุไว้ในหลักสูตรของการศึกษาด้วย รวมถึงกลุ่มผู้มีความบกพร่องทางร่างกายและสุขภาพ และผู้มีความต้องการจำเป็นพิเศษ แต่ยังคงขาดผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถในด้านดังกล่าว การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมสร้างความเป็นเลิศทางการศึกษา โดยการสร้างความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และแนวคิดเกี่ยวกับชาติรัฐไว้ในหลักสูตร จากหลักสูตรดั้งเดิมที่มุ่งเสนอความไม่ถูกต้อง และการละเว้นที่กล่าวถึงสภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันในสังคมและชาติรัฐ

2. ความเป็นตัวตนของสังคมชาติพันธุ์หลายกลุ่ม สำหรับสถานศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมนั้นการประกอบด้านพหุสังคมมากกว่าสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวดังที่เคยมีอยู่ สถานศึกษาที่มีปรัชญาพหุวัฒนธรรมเป็นตัวแทนเชื่อมโยงระหว่างการดูกลืนวัฒนธรรมและการแยกตัวของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ มุ่งหวังในการสวนประกอบของวัฒนธรรมที่มีมาก่อน ซึ่งมีความจำเป็นต่อความเป็นอยู่ทางสังคม เช่น สหรัฐอเมริกาเกิดมาจากรัฐชาติของผู้อพยพ โดยไม่ได้คำนึงถึงชนเผ่าดั้งเดิม เช่น อเมริกันอินเดียน

และชาวฮิสปานิก ดังนั้น สถานศึกษาควรให้การศึกษแก่ประชาชนเชิงพหุวัฒนธรรม โดยระบุความคาดหวังในการเรียนและพฤติกรรมระดับพื้นฐาน สำหรับผู้เรียนแม้ว่าจะมีความลำเอียงเกิดขึ้นก็ตาม

3. ความปรากฏของโลกที่เชื่อมโยงกัน สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันได้แก่ สิ่งแวดล้อม ความยากจน ความอดอยาก โรคเอดส์และอื่นๆ การแก้ปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือระดับโลก ที่ต้องการผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติ ดังนั้น จึงควรสอนผู้เรียนเกี่ยวกับ ภาวะของโลก และพัฒนาหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมืองโลก

4. ความเสมอภาคและค่านิยมประชาธิปไตย ในการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมได้เสนอความจริงที่เป็นสังคมแห่งเชื้อชาติ ดังเช่น ประวัติเกี่ยวกับชนผิวขาว เป็นชนชั้นผู้นำที่มีบทบาทในความคิดและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาความเข้าใจของคนในชาติให้มีความรู้ที่ถูกต้อง การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมช่วยให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

ดังนั้นแนวคิดประชาธิปไตย จึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เช่นการต่อสู้เพื่อสิทธิของชนกลุ่มน้อยในสังคมที่ใช้กฎหมายของคนส่วนใหญ่ สิทธิในการแยกตัวและข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็น พหุวัฒนธรรมในห้องเรียนเสริมสร้างอิสรภาพทางการแสดงออก การค้นหาความจริงและการคิดวิเคราะห์บนเหตุผลและความเป็นธรรม

2.2.1 โครงสร้างทางสังคมกับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม (social structure) ซึ่งหมายถึงหน่วยงานต่างๆของกลุ่มหรือสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับส่วนอื่นๆ โครงสร้างของสังคมประกอบด้วยส่วนต่างๆดังนี้ คือ

1.สถานภาพ (status) หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมของคนในกลุ่มหรือสังคม เช่น ผู้ชาย นักกฎหมาย หรือพ่อ เป็นต้น สถานภาพแบ่งได้ 2แบบคือ สถานภาพโดยกำเนิด (ascribed status) เป็นสถานภาพที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ได้แก่ เพศ เชื้อชาติ และสถานภาพโดยความสามารถ (achieved status) เป็นสถานภาพที่ได้หลังจากเกิด จากความสามารถและการแข่งขันของคนในสังคม เช่น ตำแหน่งต่างๆระดับการศึกษา

2.บทบาท (role) หมายถึง พฤติกรรมที่คนในสังคมต้องทำตามสถานภาพในกลุ่มหรือสังคม ทุกสังคมจะมีบทบาทให้ทุกคนปฏิบัติตามแต่ละสถานภาพ หรืออาจเรียกว่า บทบาทที่คาดหวัง (role expectation) แต่ในชีวิตจริงทุกคนอาจไม่ได้ปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ เพราะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเรียกบทบาทแบบนี้ว่า บทบาทที่กระทำจริง (role performance) การอยู่ในสังคมทุกคนจะมีบทบาทที่ต้องกระทำแตกต่างกันหลายบทบาท การแสดงบทบาทหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เรียกว่า บทบาทที่ขัดแย้ง (role conflict) และหากในการกระทำตามบทบาทนั้นเกิดความไม่เต็มใจที่จะทำตามบทบาทที่กำหนดไว้ เรียกว่า บทบาทที่ถูกบังคับ (role strain)

3. กลุ่มสังคม (social groups) หมายถึง การรวมตัวกันของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปหรือมากกว่า ที่มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเป้าหมายและความคาดหวังร่วมกัน การรวมกลุ่มของคนในสังคมบางครั้งอาจเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม (loosely structured) เพื่อทำกิจกรรมบางอย่างเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมแล้วก็แยกย้ายกันไปหรือรวมกลุ่มอาจเกิดเป็นการรวมตัวกันอย่างแน่น เพื่อให้กลุ่มมีประสิทธิภาพต่องานที่ต้องรับผิดชอบ กลุ่มสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมมีหลายประเภท และหากพิจารณาจากความสัมพันธ์และการติดต่อระหว่างกันของคนในกลุ่ม สามารถจำแนกประเภทของกลุ่มได้ 2 แบบ ดังนี้

3.1 กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) เป็นกลุ่มขนาดเล็กทุกคนภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างสนิทสนมและเป็นกันเอง แต่ละกลุ่มอาจมีบทบาทภายในกลุ่มหลายบทบาทด้วยกัน ตัวอย่างของกลุ่มประเภทนี้ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน เป็นต้น

3.2 กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ มีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มมีการติดต่อกันเฉพาะเรื่อง และติดต่อกันอย่างเป็นทางการกลุ่มประเภทนี้ได้แก่ องค์กร หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

4. สถาบันทางสังคม (social institution) หมายถึง แบบอย่างพฤติกรรมที่ตั้งขึ้นและปฏิบัติสืบต่อกันมา และเป็นที่ยอมรับในสังคม สถาบันหลักๆ ของสังคมได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา และรวมถึงประเพณีละค่านิยมของคนในสังคมด้วย

5. ประชากร (populations) หมายถึง มนุษย์หรือคนที่เห็นสมาชิกของสังคม ประชากรถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม เพราะเหตุการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของประชากรในสังคม การเกิด การตาย การย้ายถิ่น ความแตกต่างทางชีวภาพและความแตกต่างทางสังคมของประชากรในสังคมมีผลทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ

ดังนั้นประเภทของโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ เพศ เชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคมและความต้องการจำเป็นพิเศษ มีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพทางกายของบุคคล โดยมนุษย์เป็นผู้กำหนดประเภทของโครงสร้างทางสังคมขึ้น ดังนี้

1. เพศสภาพ (gender) เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคมและจิตวิทยาของชายและหญิงที่อยู่ภายในสังคม

2. การแสดงออกทางเพศ (sexual orientation) บทบาททางเพศ เป็นตัวกำหนดการเริ่มต้นแห่งเพศ ดังเห็นได้จากกลุ่มเกย์ กลุ่มรักร่วมเพศ ที่ได้รับความรังเกียจในสังคม

3. เชื้อชาติ (race) มีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพทางกายของมนุษย์

4. ชนชั้นทางสังคม (social class) มีชนชั้นกลาง ชนชั้นสูง ชนชั้นต่ำ ตลอดจนจนมีการกำหนดชนชั้นจากรายได้ การศึกษา อาชีพ วิถีชีวิต และค่านิยม การกำหนดชนชั้นจึงมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม

5.ความต้องการจำเป็นพิเศษ (exceptionality) เป็นผู้ที่มีความผิดปกติหรือมีความบกพร่องในด้านต่างๆ เช่น ร่างกาย สติปัญญา ผู้ที่ไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างปกติทั่วไปได้ถือว่าเป็นผู้พิการ บุคคลที่มีความบกพร่องนี้มีหลายบทบาทในสังคม และมีสิทธิได้รับบริการช่วยเหลือ การศึกษาอย่างทั่วถึง

2.2.2 มิติของการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

มิติของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ที่นักการศึกษาควรนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม มีดังนี้

1.การบูรณาการด้านเนื้อหา ผู้สอนใช้ตัวอย่างเนื้อหาจากวัฒนธรรม และกลุ่มที่หลากหลาย เพื่อแสดงถึง แนวคิด หลักการ การอ้างอิง และทฤษฎีในรายวิชาที่สอน

2.กระบวนการสร้างองค์ความรู้ ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ รู้จักวัฒนธรรม กรอบแนวคิดและความยุติธรรมเหล่านั้น มีผลต่อความรู้ที่สร้างขึ้น

3.การลดความลำเอียง กิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทัศนคติเชิงบวก ต่อกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มวัฒนธรรม

4.การสอนความเสมอภาค ผู้สอนปรับปรุงการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนที่มาจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรม เพศ และชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกัน

5.การสร้างพลังอำนาจวัฒนธรรมในสถานศึกษา วัฒนธรรมในสถานศึกษา องค์กร ที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ ชาติพันธุ์ และชนชั้นในสังคมโดยการมีกิจกรรมกลุ่ม ชมรมกีฬา การสอนและการปฏิสัมพันธ์ของผู้สอนกับผู้เรียนที่มาจากเชื้อชาติ สัญชาติ ต่างกัน เพื่อสร้างวัฒนธรรมในสถานศึกษา ส่งเสริมผู้เรียนเหล่านี้

ดังนั้นมิติการจัดการศึกษาในโรงเรียนเชิงพหุวัฒนธรรมจึงจำเป็นที่ครูสังคมศึกษาจะต้องตระหนักถึง การบูรณาการด้านเนื้อหา กระบวนการสร้างองค์ความรู้การลดความลำเอียง การสอนความเสมอภาค การสร้างพลังอำนาจวัฒนธรรมในสถานศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาพลเมืองดีอย่างยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์

2.2.3 การบูรณาการเนื้อหาพหุวัฒนธรรมในหลักสูตร

Banks (2007) ได้ระบุวิธีการ 4แบบที่รวบรวมเนื้อหาพหุวัฒนธรรมเข้ากับหลักสูตร มีดังนี้

ระดับที่ 1 แนวทางสนับสนุน (the contribution approach) เน้นการนำเสนอตัวเองของชาติพันธุ์ ประเพณีวัฒนธรรม วันหยุดต่างๆของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว และเป็นแนวทางที่ผู้สอนใช้กันอย่างแพร่หลาย

ระดับที่ 2 แนวทางเพิ่มเติม (the additive approach) เน้นเนื้อหา แนวคิด ความสำคัญ มุมมอง ที่นำมารวมในหลักสูตรโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทั้งนี้ได้แก่การเพิ่มหนังสือบทเรียน รายวิชา เข้าในหลักสูตรโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาแต่อย่างใด

ระดับที่ 3 แนวทางการเปลี่ยนแปลง (the transformation approach) เน้นโครงสร้างหลักสูตรที่ปรับเปลี่ยน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในแนวคิดปัญหา เหตุการณ์ และความสำคัญ จากมุมมองหรือความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน

ระดับที่ 4 แนวทางปฏิบัติการเชิงสังคม (the social action approach) เน้นให้ผู้เรียนตัดสินใจในปัญหาสังคมที่มีความสำคัญและสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ ทั้งนี้เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ค่านิยมและทักษะ ที่จำเป็นต้องใช้ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวทางดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการรวมเนื้อหาพหุวัฒนธรรมไว้ในหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น เป็นการรวมและผสมผสานในการเรียนการสอนการเปลี่ยนจากจุดเริ่มต้นไปสู่ระดับสูงสุดนั้นควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การรวบรวมเนื้อหาพหุวัฒนธรรมเข้าในหลักสูตรเป็นแนวทางการรวมและการผสมผสาน ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 2.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงแนวทางการรวมเนื้อหาพหุวัฒนธรรมในโรงเรียน

แนวทาง	คำอธิบาย	ตัวอย่าง	จุดแข็ง	ปัญหา
1.สนับสนุน (contributions)	ตัวเอกองค์ประกอบทางวัฒนธรรมวันหยุดองค์ประกอบนามธรรมที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกับหลักสูตรเกี่ยวกับวันสำคัญเทศกาลสำคัญ และการเฉลิมฉลอง	1.ชาวอเมริกันเชื้อชาติเม็กซิกันที่มีชื่อเสียงได้รับการศึกษาเฉพาะช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาตลอดทั้งเทอม 2.อาหารประจำชาติได้รับการศึกษาเฉพาะผู้เรียนในเกรดหนึ่งอย่างผิวเผิน	1.ให้วิธีการง่ายๆ และรวดเร็วในการนำเนื้อหาชาติพันธุ์ในหลักสูตร 2.ให้บุคคลสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นที่รู้จักในหลักสูตร ควบคู่กับบุคคลสำคัญในสังคม 3.เป็นแนวทางที่ใช้กันแพร่หลายในหมู่คณะและนักการศึกษา	1.มีผลต่อความเข้าใจที่เกินความจริงต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ 2.เน้นวิถีชีวิตเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์ กระตุ้นให้เกิดความแตกแยกเป็นกลุ่มเล็กและมีความรู้แบบผิดๆ 3.เกณฑ์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในหลักสูตรแกนกลางได้นำมาใช้ในการคัดเลือกบุคคลสำคัญองค์ประกอบทางวัฒนธรรมสำหรับการรวมเข้ามาในหลักสูตร

แนวทาง	คำอธิบาย	ตัวอย่าง	จุดแข็ง	ปัญหา
				แกนกลาง
2.เพิ่มเติม (additive)	แนวทางนี้ประกอบด้วย การเพิ่มเนื้อหาแนวคิด หลักการ และมุมมองในหลักสูตรโดยไม่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของหลักสูตร	1.การเพิ่มหนังสือเรื่อง the color purple เข้าในบทเรียนวรรณกรรม โดยไม่ต้องได้ข้อคิดหรือให้ความรู้พื้นฐานใดใดแก่ผู้เรียน 2.การเพิ่มบทเรียนเกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นที่มีสัญชาติอเมริกัน เข้าในวิชาประวัติศาสตร์อเมริกัน โดยไม่ให้ความรู้เรื่องญี่ปุ่น 3.แม้จะมีรายวิชาหลักในหลักสูตรก็ตาม แต่เพิ่มรายวิชาการศึกษาชาติพันธุ์ เป็นรายวิชาเลือกเน้นกลุ่มชาติพันธุ์	1.ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการเพิ่มเนื้อหาชาติพันธุ์ เข้าในหลักสูตร โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักสูตรที่ต้องการหลักสูตรแทนที่และการพัฒนาบุคลากร 2.สามารถนำไปใช้กับโครงสร้างหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว	1.การกระตุ้นให้เกิดความคิดเกี่ยวกับประวัติของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมไม่ได้รวมไว้ในวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของอเมริกัน 2.ผู้เรียนมีแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยมุมมองของชาวแองโกลและชาวยุโรปเป็นพื้นฐานการคิด 3.แนวทางนี้ไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในการเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมใหญ่กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

แนวทาง	คำอธิบาย	ตัวอย่าง	จุดแข็ง	ปัญหา
3.การเปลี่ยนแปลง (transformation)	เป้าหมาย โครงสร้างและ ธรรมชาติของ หลักสูตรได้มีการ ปรับเปลี่ยนเพื่อ ช่วยให้ ผู้เรียน เข้าใจแนวคิด เหตุการณ์ ปัญหา และใจความ สำคัญ จาก มุมมองของกลุ่มที่ มีความแตกต่าง ทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และ เชื้อชาติ	1.บทเรียน เกี่ยวกับการ ปฏิวัติอเมริกา อธิบาย ความหมายของ พวกแกงโกร ชาว แอริกัน อเมริกัน ชาวอินเดียและ ชาวอังกฤษ 2.บทเรียน วรรณคดีอเมริกัน ในศตวรรษที่20 ประกอบด้วย ผลงานของวิล เลียม,พอคเนอร์, จอยซ์,แคโรล ,โธมัส,แลง สตันฮิว,เอ็น สก๊อต มอเมเดย์ ,ซอเบลโล,เม็กซิน ฮอง คิงสตัน,รูโดล โฟเออนายาและ ไพรี โทมัส	1.ช่วยให้ผู้เรียน เข้าวิธีการที่ ซับซ้อนเกี่ยวกับ กลุ่มที่มีความ แตกต่างในเชื้อ ชาติ วัฒนธรรมที่ เข้ามาอยู่ใน สังก่ออเมริกัน และมีส่วนร่วมใน การก่อตั้งรักชาติ และวัฒนธรรม 2.ช่วยลดปัญหา เชื้อชาติและชาติ พันธุ์ 3.ช่วยให้กลุ่มที่มี ความแตกต่าง ทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และ ศาสนา ได้รู้จัก วัฒนธรรม แนวนคิดใน หลักสูตร 4.ทำให้ผู้เรียนมี มุมมองใน ธรรมชาติที่เป็น ธรรม และ พัฒนาการของ สังคมและ วัฒนธรรม อเมริกัน 5.ช่วยทำให้กลุ่ม ชาติพันธุ์ กลุ่ม ต่างวัฒนธรรม และเชื้อชาติมี ความเข้มแข็ง	1.การนำแนว ท่างการ เปลี่ยนแปลงมาใช้ ในหลักสูตรมี ความต้องการ หลักสูตรทดแทน ที่ต้องมีการ ปรับปรุง การ ฝึกอบรม การ มีอัตลักษณ์และ การพัฒนาเนื้อหา จากแนวคิดและ มุมมองของกลุ่ม ชาติพันธุ์และกลุ่ม วัฒนธรรม ที่ หลากหลาย 2.มีการพัฒนา บุคลากรเป็นไป อย่างต่อเนื่อง

แนวทาง	คำอธิบาย	ตัวอย่าง	จุดแข็ง	ปัญหา
4.ปฏิบัติการเชิงสังคม (social action)	แนวทางที่ผู้เรียนระบุปัญหาสังคมที่สำคัญ รวบรวมข้อมูล ชี้ประเด็นเกี่ยวกับค่านิยม จากปัญหาที่สามารถตัดสินใจ มีการสะท้อนคิดเพื่อแก้ปัญหาได้	1.การศึกษาในชั้นเรียนเกี่ยวกับความลำเอียงในโรงเรียนและการตัดสินใจลงมือกระทำเพื่อแก้ปัญหาชาติพันธุ์ในสถานศึกษา 2.การศึกษาในชั้นเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และการเขียนจดหมายไปถึงสำนักพิมพ์เพื่อเสนอแนะเรื่อง การปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น	1.ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะความคิด ค่านิยม การวิเคราะห์ การตัดสินใจและการปฏิบัติทางสังคม 2.ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการรวบรวมข้อมูล 3.ช่วยพัฒนาผู้เรียนทักษะในด้านการเมือง 4.พัฒนาผู้เรียนทักษะการทำงานกลุ่ม	1.การวางแผนหลักสูตรและการเลือกเนื้อหาต้องใช้เวลา 2.เน้นปัญหาที่นำมาพิจารณาจากสมาชิกครูผู้สอน และคนในชุมชน 3.ผู้เรียนสามารถใช้ปฏิบัติการทางสังคมอย่างมีความหมายได้ไม่เต็มที่ในการแก้ปัญหา

2.2.4 สภาพโรงเรียนพหุวัฒนธรรมที่พึงประสงค์

1.ความคาดหวังทางบวกของผู้สอน ผู้สอนส่วนใหญ่ตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้เรียนและปฏิบัติต่อผู้เรียนแตกต่างกัน ตามชาติพันธุ์และสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม ความคาดหวังของผู้สอนมีผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและผู้สอนมีความคาดหวังต่ำต่อผู้เรียนที่เป็นชาวแอฟริกันอเมริกันและชาวฮิสปานิก ความลำเอียงทางเชื้อชาตินั้น ผู้สอน ผู้บริหารและผู้เรียนสามารถลดลงได้โดยมีความเข้าใจในด้านความลำเอียงในเชื้อชาติ หากผู้สอนมีความคาดหวังทางบวกที่เท่าเทียมกันในผู้เรียนทุกเชื้อชาติ ผู้สอนต้องเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในห้องเรียน เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับความแตกต่างทางเชื้อชาติที่มีอยู่ในความเชื่อ ผู้สอนต้องการแนวทางเพื่อช่วยให้สามารถสังเกตและอธิบายพฤติกรรมความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งความเชื่อและความเข้าใจในแบบผิดๆเกี่ยวกับวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ มักมีปรากฏในข้อมูลที่ไม่ถูกต้องและไม่สมบูรณ์ ทำให้มนุษย์มองเห็นผู้อื่นที่ต่างจากตนเองเป็นคนที่ด้อยกว่าหรือดูถูก

ผู้อื่น แท้จริงแล้วมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากมาย มีความคล้ายกันในเรื่องพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

2.สภาพแวดล้อมทางการเรียนที่สนับสนุนการปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างเชื้อชาติทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม ให้แนวทางแก่นักการศึกษาในการระบุนโยบายสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้านคือ

2.1 ความสัมพันธ์ สร้าง ความรู้และความเข้าใจระหว่างกลุ่ม

2.2 สมาชิกต่างกลุ่มแบ่งปันสถานภาพเท่าเทียมกัน

2.3 ความสัมพันธ์ทำให้สมาชิกทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

2.4 มีการสนับสนุนจากสถาบัน องค์กร และมีบรรยากาศทางสังคมที่กระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

3.หลักสูตรเชิงพหุวัฒนธรรม หลักสูตรพหุวัฒนธรรมมีพื้นฐานบนอุดมคติประชาธิปไตยเน้นถึงการคิดคำนวณ การอ่านและการสะกด ว่าควรใช้วิธีใดที่เหมาะสม โครงสร้างหลักสูตรเชิงพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วยการยอมรับและความชื่นชมในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความนับถือในความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมในโลกและความรับผิดชอบต่อชุมชนโลก หลักสูตรเชิงพหุวัฒนธรรมต้องมีความคิดเชิงวิพากษ์ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนสามารถรวบรวมวิเคราะห์ สังเคราะห์ เข้าถึงข้อมูลและเข้าใจในความคิดของผู้อื่น รวมถึงความมีเหตุผลต่อแนวคิดที่ขัดแย้งกับตนเอง นอกจากนี้ มีความตระหนักถึงกิจกรรมมวลมนุษยชาติ นอกเหนือจากตนเอง ครอบครัวและเพื่อน ประการสุดท้าย หลักสูตรมุ่งเน้นกิจกรรมชุมชนที่ผู้เรียนและผู้สอนต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่การปฏิบัติ ความคิด เชิงวิพากษ์และการสอน จึงเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตรเชิงพหุวัฒนธรรม

2.2.5 ความสัมพันธ์โลกศึกษากับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

การจัดการศึกษาในเชิงโลกศึกษากับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมขาดความสัมพันธ์กัน เนื่องจากในระยะเริ่มต้นของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม เน้นการศึกษาชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย จนกระทั่งแนวความคิดทางมานุษยวิทยาเห็นว่า การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์พัฒนาความสามารถในระบบต่างๆ ที่มีมาตรฐานในการรับรู้ ประเมินความเชื่อและการปฏิบัติ แนวคิดนี้ต่างจากแนวความคิดเดิมที่เน้นความแตกต่างชาติพันธุ์ในรัฐชาติ ไปสู่การรวมวัฒนธรรมและรัฐชาติทั้งโลก การศึกษาเชิงโลก เกี่ยวข้องกับแนวโน้มการพัฒนา ปัญหา การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ของคน รวมถึงสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน สันติภาพ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รวมถึงประวัติศาสตร์ ข้อตกลง อัตลักษณ์ ความสนใจเฉพาะด้านไว้ก็ตาม แต่ก็มี ความสัมพันธ์กับโลกศึกษาและการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันในเป้าหมายและเนื้อหา ซึ่งการนำเอาแนวคิดทางการศึกษาทั้งสองอย่างมารวมกันนั้นเกิดจากนักการศึกษา เช่น Bocker และ Reardon ที่เชื่อว่า โลกศึกษาหรือการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่

เพียงพอในศตวรรษที่ 21 ความเคลื่อนไหวได้เกิดขึ้นหลายปีทศวรรษ 1960 จนถึง ต้นทศวรรษที่ 1970 ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 แสดงความเคลื่อนไหวได้เกิดขึ้นหลายปีทศวรรษ 1960 จนถึง ต้นทศวรรษที่ 1970

แนวคิดเชิงโลก	แนวคิดเชิงพหุวัฒนธรรม	การรวมแนวคิดเชิงโลกกับแนวคิดเชิงพหุวัฒนธรรม
ลัทธิพหุนิยมในโลก	พหุนิยมเชิงชาติพันธุ์	พหุนิยมทางวัฒนธรรม(การยอมรับความชื่นชมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชาติและระหว่างชาติ)
ลัทธิมนุษยชน	ลัทธิมนุษยชน	เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนระดับสากล
ลัทธิอาณานิคมและบรรณาการของชาติในโลกที่สาม	ลัทธิชาตินิยม ความลำเอียง ความเข้าใจแบบผิดๆ ความแปลกแยก	การต่อสู้เพื่อชาตินิยม ความอคติ ความแปลกแยก ที่เกิดในโลก ชาติและท้องถิ่น
ความเป็นอิสระ	ความสัมพันธ์ในทางบวก ระหว่างกลุ่ม	เคารพต่อชุมชนโลก
โลกเสมือนระบบสิ่งแวดล้อม การเชื่อมโยง	ความคล้ายคลึงกันขั้นพื้นฐานของมนุษย์	การเปลี่ยนแปลงของโลก
ความเข้าใจระหว่างชาติ แนวคิดเกี่ยวกับชาติ	การรับรู้ในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เป็นภาษาหรือพหุวัฒนธรรม	เคารพต่อโลกและผู้อาศัย
การศึกษาระหว่างชาติ	การศึกษาชาติพันธุ์	แนวคิดหลากหลายทางประวัติศาสตร์
การมีส่วนร่วมของประชาคมโลก	การมีส่วนร่วมในพลเมืองของชาติและท้องถิ่น	ความรับผิดชอบต่อชุมชนโลกที่เกิดจากครอบครัว
ปัญหาประชากร ความยากจน สิ่งแวดล้อม อาวุธสงคราม นิวเคลียร์	ปัญหา	ความตระหนักต่อรัฐและการเปลี่ยนแปลงของรัฐและโลก แนวคิดความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ ความตระหนักในวัฒนธรรม

2.3 รูปแบบของหลักสูตรพหุวัฒนธรรมในสถานศึกษา

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตรพหุวัฒนธรรมในสถานศึกษา

นักการศึกษา Bennett ได้กล่าวว่าหลักสูตรเป็นประสบการณ์ทั้งหมดในรูปการวางแผนและไม่ได้วางแผนที่ผู้เรียนต้องได้รับจากทางสถานศึกษา จากความหมายดังกล่าวหลักสูตรพหุวัฒนธรรมเป็นหลักสูตรหนึ่งที่มุ่งหวังไว้ในหลักสูตรที่ไม่ปรากฏชัดเจนในสถานศึกษา เช่น ค่านิยม ความคาดหวังของผู้สอน กลุ่มผู้เรียน กฎระเบียบของสถานศึกษา หลักสูตรมุ่งถึงค่านิยม วัฒนธรรม ความรู้ และการรับรู้ของผู้เรียนในสถานศึกษา ดังนั้น หลักสูตรพหุวัฒนธรรมในความหมายกว้างๆมีผลต่อสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนหลัก จำกัดที่ประสบการณ์ที่กำหนดที่พัฒนาความเข้าใจ ค่านิยม ทักษะ ทักษะ ทักษะของผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ดังแสดงไว้ในแผนภาพ ซึ่งระบุว่า เป้าหมายของหลักสูตรแกนหลัก ที่ค่านิยมหลัก 4 ด้านที่สะท้อนถึงกรอบปรัชญากำหนดรูปแบบหลักสูตร ดังนี้ 1) การยอมรับและความชื่นชมในความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน 3) ความรับผิดชอบต่อชุมชน โลก และ 4) ความเคารพต่อโลก ค่านิยมหลักดังกล่าวเกิดจากทฤษฎีประชาธิปไตยและปรัชญาของเผ่าอเมริกัน นอกจากนี้ยังแสดงถึงพื้นฐานชาติพันธุ์ของพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมและเชิงโลกในสหรัฐอเมริกา มองข้ามความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ ด้วยหลักการประชาธิปไตยและนิเวศวิทยา

หลักการประชาธิปไตยปรากฏในประกาศอิสรภาพ กฎหมายด้านสิทธิและรัฐธรรมนูญในสหรัฐอเมริกา เป็นเพียงอุดมคติที่มุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงและปฏิรูป ดังเห็นได้จากความเคลื่อนไหวทางสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ.1980 รัฐบาล วิถีชีวิต เป้าหมาย อุดมคติ ประชาธิปไตย ตั้งอยู่บนฐานกฎเกณฑ์ของคนส่วนใหญ่และเคารพสิทธิของชนกลุ่มน้อย หลักการสำคัญคือ ความยุติธรรม ความเสมอภาค ศักดิ์ศรีของคนในชาติไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา เพศ และวิถีชีวิต ประชาชนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายและมีการจัดกฎเกณฑ์ของชนกลุ่มใหญ่โดยสิทธิของชนกลุ่มน้อย สังคมประชาธิปไตยคุ้มครองอิสรภาพพื้นฐาน เช่น อิสรภาพทางการพูด การแสดงออกและการมีส่วนร่วม การล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ อย่างไรก็ตามประชาธิปไตยก่อให้เกิดความแตกแยกแม้ว่าได้พยายามสร้างโอกาสทางการศึกษาที่เสมอภาคก็ตาม

ส่วนค่านิยมประการที่สี่เกี่ยวกับความเคารพต่อโลก เกิดจากปรัชญาชนชาติอเมริกันดั้งเดิมที่เชื่อว่าทุกอย่างในจักรวาลเป็นความเชื่อมโยงกันและก่อให้เกิดความเข้าใจในสมดุลของการดำรงอยู่ในระบบธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตสัมพันธ์กันดังนั้นมวลมนุษย์ต้องตระหนักว่า การปฏิบัติของตนมีผลกระทบต่อผู้อื่น พืช สัตว์ มนุษย์ และแหล่งน้ำ อย่างไรบ้าง

ค่านิยมหลักนี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในปฏิรูปสากลเรื่องสิทธิมนุษยชน ในปี ค.ศ.1948 และ ค.ศ.1993 ที่ระบุว่า เป็นมาตรฐานทั่วไป สำหรับมวลมนุษยชาติทุกคนมีอิสระ มี

ศักดิ์ศรี มีความเสมอภาคและแสดงออกถึงความเป็นพลเมือง มีสิทธิทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเท่าเทียมกัน

หลังจากที่ค่านิยมดังกล่าวได้เกิดเป้าหมายหลักสูตร 6 ด้าน ที่ผู้สอนสามารถใช้ในการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับโลกและพหุวัฒนธรรมในหลักสูตร ซึ่งค่านิยมพื้นฐานและเป้าหมายมีความสัมพันธ์ในการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในชาติ นานาชาติ ตลอดจนแนวคิดทั้งสองได้แบ่งความเหมือนกันในการค้นหาความเข้าใจในมนุษยชาติ การสื่อสาร และความเสมอภาค

ดังนั้นค่านิยมพื้นฐานจะช่วยให้ผู้สอนระบุ แนวคิดหลักในการเรียนการสอนที่ปรากฏอยู่ในกรอบแนวคิด เพราะมีความสำคัญในหลักสูตรและการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ช่วยให้ผู้สอนแก้ไขปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงโลกและพหุวัฒนธรรม เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชน การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.3.2 รูปแบบของหลักสูตร เชิงพหุวัฒนธรรม

1) ความเข้าใจ แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ตากความเชื่อที่เป็นพื้นฐานเป้าหมายข้อนี้ ได้แก่ มนุษย์มีความเป็นตัวตนและมีความภาคภูมิใจในกลุ่ม ความตระหนักในความสำเร็จของกลุ่มวัฒนธรรม นำไปสู่ตัวตนและความภาคภูมิใจในกลุ่ม ความรู้ที่แก้ไขความเชื่อแบบผิดๆ เกี่ยวกับบุคคลช่วยทำลายตำนานของชนชั้นศักดินา ชาวยุโรป-อเมริกัน และมนุษย์มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและอัตลักษณ์

การพัฒนาความเข้าใจแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย เริ่มจากความรู้ ความเข้าใจในความเห็นเกี่ยวกับโลก มรดกและการสร้างชาติของนานาประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ วรรณคดีและศิลปะ นำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมสมัยของคน โลกทัศน์และการนำเสนอเหตุการณ์ ความรู้ดังกล่าวสร้างความตระหนักในการพัฒนาประวัติศาสตร์ และความร่วมสมัยของชาติต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์ ความตระหนักในทัศนคติแบบเก่ากับแบบร่วมสมัยและความรู้เกี่ยวกับแนวคิดของชนกลุ่มน้อย

เนื้อหา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ ดังนั้น ผู้สอนควรใช้เนื้อหาเกี่ยวกับวิชาการศึกษาชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์คนผิวดำ วรรณกรรมอเมริกัน-เม็กซิกัน วัฒนธรรมของชนเผ่าดั้งเดิมของอเมริกา ชาติพันธุ์คนผิวขาว รวมถึง รายวิชาวัฒนธรรมของโลก ผู้สอนนำเสนอเนื้อหา กระตุ้นผู้เรียนเข้าใจค่านิยมที่ปรากฏอยู่ รูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูในวัฒนธรรมแต่ละอย่าง การเน้นถึงสุนทรียภาพความงามของวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี วิถีบุรุษและเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

สถานศึกษาเปิดโอกาสในการพัฒนาแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ โดยการให้ผู้เรียนสัมผัสประสบการณ์สมาชิกครอบครัวเกี่ยวกับบรรพบุรุษและประสบการณ์การแสดงนิทรรศการบุคคลของสปีดาร์ แนวคิดหลากหลายหัวข้อผู้มีชื่อเสียง ปฏิทินจัดแสดงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ข้อมูลเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย

ปฏิทินพหุวัฒนธรรมแสดงถึงผู้สร้างชื่อเสียงในด้านต่างๆ เช่น กีฬา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วรรณกรรม การเมือง ศิลปะ ผู้เรียนสร้างปฏิทินโดยการทำรายงานวิจัย การเตรียมนิทรรศการและจัดแสดงงานศิลปะ ถ้าแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หลากหลายได้เป็นที่เข้าใจแล้วก็จะเกิดความถูกต้องในเนื้อหาตำราที่บิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง การอคติและการแปลกแยกสำหรับชนกลุ่มน้อยและโลกที่สาม

ดังนั้นการพัฒนาแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์หลากหลาย จึงหมายถึงความรู้และความเข้าใจในมรดกและความเสียสละของชาติต่างๆและกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงเจ้าของวัฒนธรรมจึงมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ และร่วมสมัยท่ามกลางชาติต่างๆในโลกและกลุ่มชาติพันธุ์ ความรู้รวมถึงทักษะในชนกลุ่มน้อยและทักษะของสมาชิกของคนในชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายที่แตกต่างกันไปเกี่ยวกับเหตุการณ์ของมนุษยชาติ

2) การพัฒนาจิตสำนึกวัฒนธรรม หมายถึงความรู้ในแนวคิด ความตระหนักและความรู้ในวัฒนธรรมที่ต่างกันรวมถึงความรู้ในแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่หลากหลายทั่วโลก การพัฒนาความตระหนักทางวัฒนธรรม ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าปัจเจกบุคคลต้องมีความเข้าใจในทักษะของตนเองต่อโลกและมนุษย์มีศักยภาพในการลดความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง ผู้สอนควรชี้แนะให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ความเข้าใจในแนวคิดทางวัฒนธรรม สมมติฐานและการประเมินผล

ดังนั้นการพัฒนาจิตสำนึกวัฒนธรรม เป็นความตระหนักถึงส่วนหนึ่งของปัจเจกบุคคลที่มีแนวคิดต่อโลก ซึ่งไม่ใช่แนวคิดของโลกและมีความแตกต่างจากสมาชิกส่วนใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงความรู้ในความหลากหลายในความคิด แนวปฏิบัติในสังคมประชากรโลกและความรู้ พฤติกรรมของคนในกลุ่มที่เป็นที่รู้จักของสมาชิกในชาติต่างๆและกลุ่มชาติพันธุ์

3) การพัฒนาความรู้ระหว่างวัฒนธรรม เป็นความสามารถในการสื่อสาร ผ่านภาษา สัญลักษณ์ ท่าทางระหว่างกาย วัฒนธรรมประเพณี ภายใต้ความเชื่อว่าการสื่อสารของคนในพื้นที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ภายใต้พฤติกรรมและการรับรู้ของคน ดังเห็นได้ว่าเป้าหมายนี้มีหลักการว่าภาษาเป็นหัวใจของวัฒนธรรมและการรับรู้ ประสิทธิภาพของคนในการสื่อสารพหุวัฒนธรรมสามารถพัฒนาความรู้ตนเองในวัฒนธรรม รูปแบบการสื่อสารของมนุษย์ผ่านข้อจำกัดทางวัฒนธรรม มิติทางวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งมีการอธิบายและถ่ายทอดและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและอัตลักษณ์แห่งตน มีความชื่นชมในวัฒนธรรมอื่นที่ต่างจากตนเอง

แม้ว่าเป้าหมายนี้ คล้ายคลึงกับเป้าหมายสองข้อแรกที่มุ่งสอนความรู้วัฒนธรรมร่วมที่มากกว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับโลกมรดก การเสียสละของวีระบุรุษ แต่ความรู้ในวัฒนธรรมร่วมเป็นการสร้างความเข้าใจว่า ค่านิยม สิทธิ ภาษา บรรทัดฐาน เกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยการพัฒนาจากประสบการณ์

ดังนั้นในการเรียนการสอนควรใช้วรรณกรรมและศิลปะเป็นแหล่งความรู้ในการพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะเรื่องสั้น กลอน เพลง ภาพยนตร์ ศิลปะ เป็นต้น เป็นเรื่องประสบการณ์อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ทั่วโลก กระตุ้นให้ผู้เรียนรูปถึงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจ รวมถึงความเคารพในผู้อื่น

จึงพอสรุปได้ว่าความรู้ระหว่างวัฒนธรรม เป็นความสามารถในการอธิบายถึงการสื่อสารสัญญาณที่ไม่รู้ตัว(ภาษาร่างกาย)และขนบธรรมเนียมในวัฒนธรรมที่ต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งนี้เน้นถึงความสำคัญและการสื่อสารมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ตนเองในแนวคิดทางวัฒนธรรมที่วามมนุษย์ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน พัฒนาพฤติกรรมและการรับรู้ซึ่งกันและกันได้

4) การต่อสู้ทางลัทธิ เชื้อชาติ เพศ อคติและความลำเอียง หมายถึงการลดทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงลบในด้านเพศ ด้านความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการดูถูกชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่ต่างจากของตน นอกจากนี้ยังมุ่งจำกัดความคิด ความเชื่อ ความลำเอียง แม้ว่าองค์กรในรัฐไม่ได้เน้นประเด็นนี้ สถานศึกษาควรสอนค่านิยมของความเป็นมนุษย์ชาติและประชาธิปไตย รวมถึงการลดอคติ ความลำเอียงต่อชาติพันธุ์โดยการจัดประสบการณ์ความรู้ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน

เป้าหมายนี้มีเพื่อพัฒนาพฤติกรรมต่อต้านทางเพศ โดยมีพื้นฐานจากความรู้ทางประวัติศาสตร์และหลักฐานร่วมสมัยเกี่ยวกับคน สถาบัน เชื้อชาติ วัฒนธรรมและลัทธิเทศ จนประเทศสหรัฐอเมริกาและทั่วโลก การสอนที่ลดความลำเอียงและอคตินั้นควรมุ่งสอนค่านิยมของผู้เรียนและสร้างทักษะเหตุผลทางศีลธรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ พฤติกรรม สอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน

จึงสรุปได้ว่าการต่อสู้กับลัทธิเชื้อชาติ เพศและความอคติ ความลำเอียงเป็นการลดทัศนคติและพฤติกรรมทางลบที่มีต่อความลำเอียงทางเพศและความคิดแบบผิดๆเกี่ยวกับความรู้สึกด้วยในเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ต่างไปจากของตนเอง เน้นถึงการจำกัดความคิดความเชื่อแบบผิดๆเกี่ยวกับเพศ เชื้อชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ ความคล้ายคลึงกันของมนุษย์ขั้นพื้นฐานเป็นความกตัญถัน ดังนั้นเป้าหมายเพื่อพัฒนาการต่อต้านลัทธิเชื้อชาติและเพศให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์และหลักฐานร่วมสมัยของบุคคล สถาบันและสังคม

5) การสร้างความตระหนักสภาพจักรวาลและพลวัตทางโลก เป็นความรู้ในสภาพและพัฒนาการของโลก เจื่อนไขและแนวโน้มการเพิ่มประชากร การเมือง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี กฎหมาย ความขัดแย้ง มาจากแนวความคิดว่าโลกเป็นเอกภพพฤติกรรมและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลมีผลกระทบต่อระบบ ความจงรักภักดี ความหลากหลายของมนุษย์ต่อสถาบันครอบครัว ศาสนา ชาติและมวลมนุษยชาติ และความรู้ความเข้าใจปัญหาของโลกควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับรู้และรับผิดชอบ

จึงพอสรุปได้ว่าความตระหนักในสภาพของจักรวาลและการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพแนวโน้มและการพัฒนาของโลกเป็นความรู้ของโลกที่สัมพันธ์กับเรื่องสิ่งแวดล้อม ผลที่เกิดขึ้นและเหตุการณ์ทั่วไป

6) การพัฒนาทักษะการปฏิบัติทางสังคม คือมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและทักษะที่จะเป็นต่อการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่ดี มุ่งสร้างให้คิดแบบเชิงโลกกว้างและปฏิบัติเชิงท้องถิ่น มีความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองของโลก โดยมีแนวคิดพื้นฐานดังนี้ การปฏิบัติในวัฒนธรรมที่ไม่ยุติธรรม มนุษย์มีความเป็นการเมือง มุขกลุ่มมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมือง ทุกคนมีสิทธิความเป็นพลเมือง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหา นอกห้องเรียนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของตนเองและทางการเมืองและประชาชนมีสิทธิรับรู้เกี่ยวกับวิกฤตการณ์ของโลกที่เป็นภัยต่อคนและสามารถปฏิบัติเพื่อลดปัญหาได้ ผู้เรียนมีโอกาสในการเลือกและตัดสินใจ รวมถึงการฝึกฝนการแสดงออก ทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหาเริ่มจากการศึกษาในระดับปฐมวัยที่มีการตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ การแสดงความเห็น ความตั้งใจเป้าหมายและการอภิปรายเกี่ยวกับกฎระเบียบในชั้นเรียน ระดับมัธยมศึกษาเป็นการเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมชุมชนจัดทำโครงการ สถานการณ์จำลองและเกม

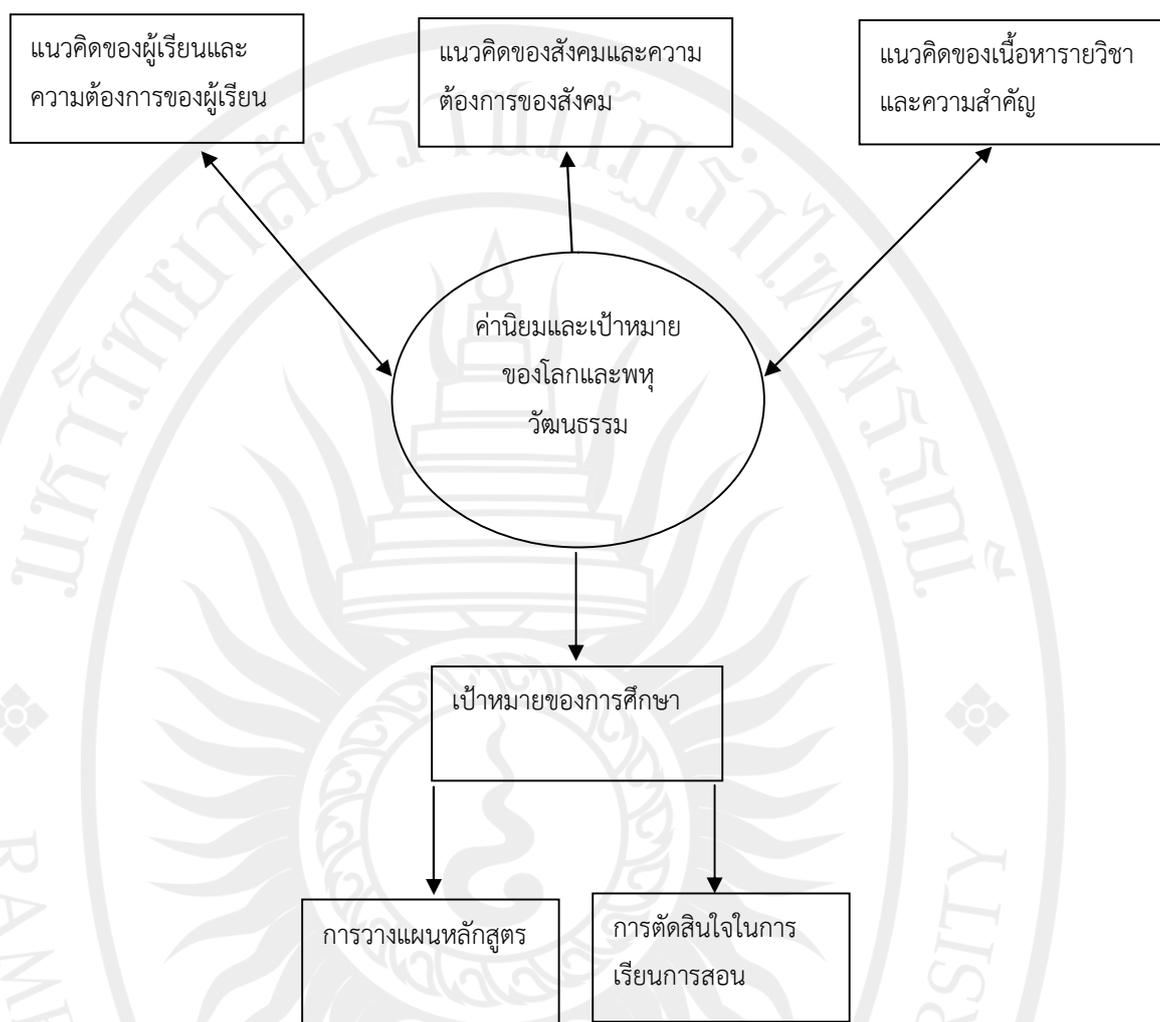
จึงพอสรุปได้ว่าการพัฒนาการปฏิบัติทางสังคมหมายถึง ความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่ ต้องการแก้ไขปัญหาสำคัญที่มีผลต่อจักรวาลและมนุษยชาติ เน้นถึงความคิดรอบจักรวาล และการปฏิบัติแบบท้องถิ่น มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ในตนเอง การเมืองและความรับผิดชอบต่อโลก อันเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมกับสมาชิกในสังคม เป้าหมายอีกประการหนึ่งเพื่อช่วยคนกลุ่มน้อย เกิดการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการแบบประชาธิปไตย

2.3.3 การพัฒนารายวิชาในหลักสูตรพหุวัฒนธรรม

จากแนวคิดของPosner & Rudnitsky (2005) ได้เสนอหลักการและเหตุผลของรายวิชา ประกอบด้วยความคิดของผู้เรียน สังคมและเนื้อหาเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของรายวิชา สำหรับผู้สอยที่ต้องการออกแบบหลักสูตร โดยการมุ่งการเรียนการสอนเน้นความเข้าใจมากกว่าเน้นสังคม การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือการเน้นเนื้อหาในการออกแบบหลักสูตรพหุวัฒนธรรมนั้น ต้องมีองค์ประกอบมากกว่าสิ่งดังกล่าว แนวคิดค่านิยมพื้นฐานต้องปรากฏอยู่ในการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมและการศึกษาของโลก ค่านิยมเหล่านี้สนองต่อการรับรู้ของผู้เรียน สังคม รายวิชา เนื้อหาและเป้าหมายที่กำหนด ดังปรากฏในภาพที่ 2.3 และภาพที่ 2.4 ต่อไปนี้

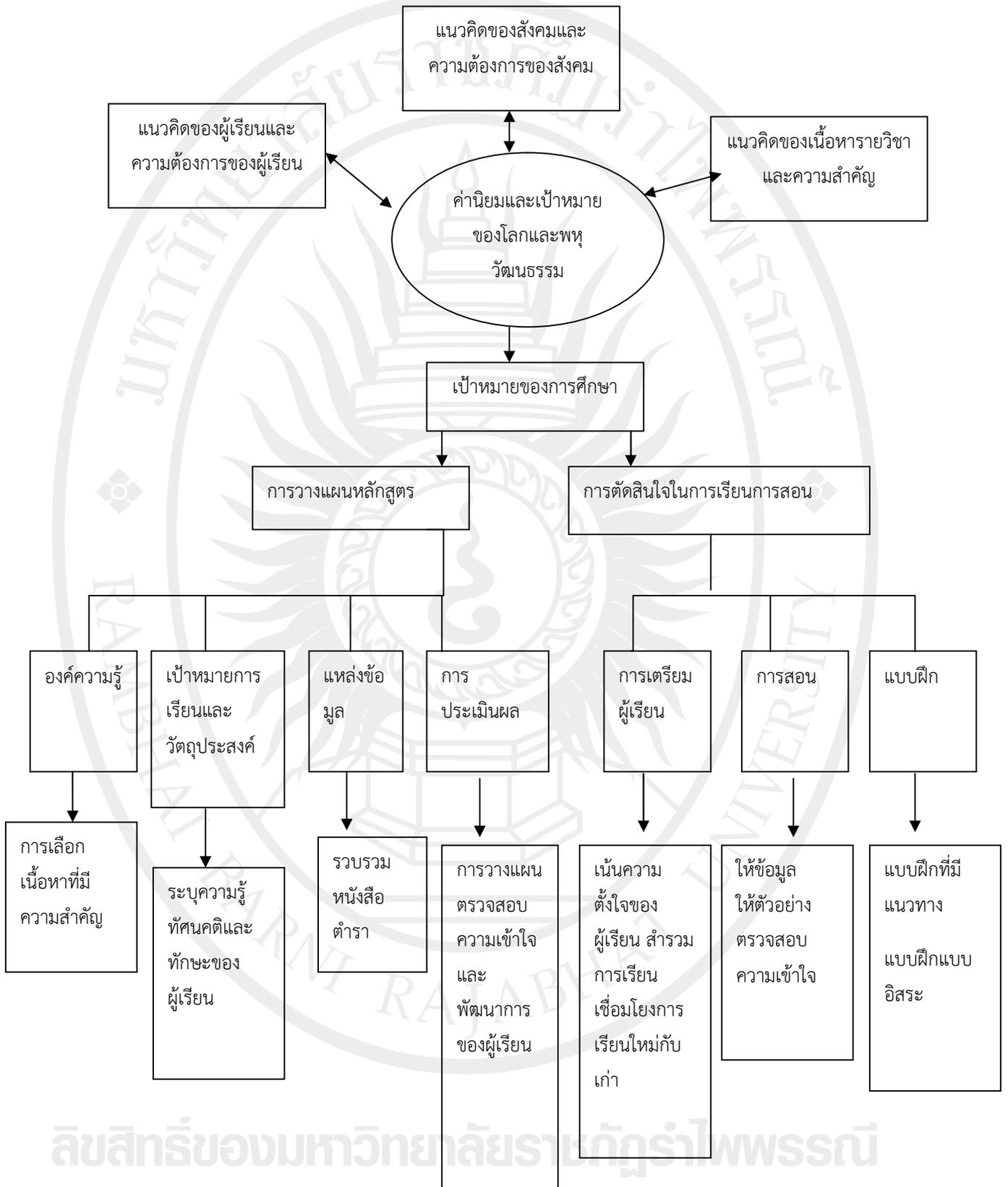

แผนภาพที่ 2.3 แสดงองค์ประกอบของหลักการและเหตุผลของรายวิชาหลักสูตรพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 2.4 แสดงแนวคิดการจัดการเรียนการสอนเชิงพหุวัฒนธรรมในโรงเรียน

การพัฒนาการสอนเชิงพหุวัฒนธรรมนั้น ประกอบด้วยธรรมชาติของผู้เรียน ธรรมชาติสังคม และความต้องการทางสังคม และธรรมชาติของเนื้อหารายวิชาและความสำคัญ และการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ บทเรียนต้องประกอบด้วยหลักการและเหตุผลระบุถึงค่านิยมและเป้าหมายของผู้สอน มีใบงานเกี่ยวกับการตัดสินใจ เพื่อช่วยให้ผู้สอนระบุค่านิยมและเป้าหมายของผู้สอน ตลอดจนเลือกเอาเป้าหมายหนึ่งอย่างหรือมากกว่าเพื่อไว้ในการเรียนการสอน

ภาพที่ 2.5 แสดงแนวทางการจัดทำแผนการสอนพหุวัฒนธรรมในโรงเรียน

2.4 การจัดการเรียนการสอนเนื้อหาเชิงพหุวัฒนธรรม

Bank (2007) ได้เสนอแนวทางการสอนเนื้อหาพหุวัฒนธรรม 14 ข้อดังนี้

1. ผู้สอนเป็นตัวแปรสำคัญในการสอนเนื้อหาพหุวัฒนธรรม ถ้ามีความรู้ ทักษะ ทักษะในการสอนเนื้อหาชนชาติ ผู้สอนสามารถใช้บทเรียนเกี่ยวกับประสบการณ์ชาติพันธุ์ ชนชาติวัฒนธรรม
2. ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มีความสำคัญต่อการสอนเนื้อหาชาติพันธุ์อย่างมีประสิทธิภาพ การอ่านหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ของสหรัฐอเมริกาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง
3. การเป็นผู้มีความรู้ตนเองเกี่ยวกับทัศนคติ พฤติกรรมและคำพูดเกี่ยวกับชนเผ่าในห้องเรียน
4. การมั่นใจว่าห้องเรียนมีภาพพจน์ทางบวกต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้สอนควรจัดบอร์ด โปสเตอร์เกี่ยวกับความหลากหลายของชนเผ่า
5. การเป็นผู้ตระหนักรู้ในทัศนคติชาติพันธุ์และชนชาติของผู้เรียนไม่ควรยอมรับความเชื่อที่ปรากฏในงานวิจัย
6. การใช้การสื่อสารและสอนให้ผู้เรียนรู้จักความหลากหลายของชาติพันธุ์ ชนชาติ วัฒนธรรม และภาษา
7. ใช้หนังสือ ภาพยนตร์ วีดิทัศน์ เพื่อส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ นำเสนอแง่คิดชาติพันธุ์แก่ผู้เรียน
8. การมีความคุ้นเคยกับมรดกทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของตนเอง การแบ่งปันเรื่องราวชาติพันธุ์และวัฒนธรรมระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ช่วยสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน ช่วยกระตุ้นผู้เรียนได้มีความเข้าใจถึงแก่นแท้ของชาติพันธุ์และทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ
9. ควรตระหนักถึงเนื้อหาทางชาติพันธุ์ หากผู้สอนมีความชัดเจนในเป้าหมายการสอนแล้วควรไม่ต้องใช้หนังสือก็ได้
10. ควรตระหนักถึงระดับการพัฒนาการของผู้เรียนเพื่อเลือกแนวคิด เนื้อหากิจกรรมที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมการเรียนและแนวคิดของผู้เรียนระดับประถมศึกษาและระดับปฐมวัยควรมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยเน้นความคล้ายคลึง ความแตกต่าง อกติและความลำเอียงมากกว่าการเน้นแนวคิดระดับสูง เช่น เชื้อชาติและการกดขี่ นวนิยาย ประวัติบุคคล เป็นตัวอย่างที่ดี เมื่อผู้เรียนเรียนระดับสูงขึ้น สามารถอธิบายแนวคิด ตัวอย่าง และกิจกรรมที่ซับซ้อนได้
11. ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนสีผิว
12. ให้ระลึกเสมอว่าชนสีผิวมีความสนใจในการศึกษาและต้องการให้บุตรหลานประสบความสำเร็จทางการศึกษา
13. ใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ และเรียนรู้เชิงกลุ่ม
14. การแสดงในโรงเรียน นิทรรศการ การเผยแพร่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ มีสถานภาพเท่าเทียมกันในการนำเสนอผลงานในสถานศึกษา

2.5 การปฏิรูปโรงเรียนโดยใช้แนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นฐาน

Nieto (2007) กล่าวว่า การปฏิรูปโรงเรียนด้วยแนวคิดเชิงพหุวัฒนธรรมเริ่มจากความเข้าใจในการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมศาสตร์การเมือง กล่าวถึงการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและการเมือง ได้แก่ เชื้อชาติ ชนชั้นสังคม เพศและความแตกต่างอื่นๆ ความหมายของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมในบริบทของสังคมศาสตร์และการเมือง หมายถึง กระบวนการปฏิรูปการศึกษาและการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนที่ท้าทาย และปฏิเสธเรื่องเชื้อชาติ ความอคติในสถานศึกษาและสังคม การยอมรับพหุลักษณะด้านชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา เศรษฐกิจและเพศที่ผู้เรียนชุมชนและผู้สอนสะท้อนออกมา การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมรวมอยู่ในหลักสูตรของสถานศึกษา ยุทธศาสตร์การสอน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และครอบครัว ตลอดจนแนวคิดของสถานศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนการสอน เนื่องจากการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ใช้ศาสตร์การสอนที่ปรากฏในปรัชญาที่เน้นถึงองค์ความรู้ การสะท้อนคิดและการปฏิบัติ เป็นพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมส่งเสริมหลักการทางประชาธิปไตยด้านความเสมอภาคทางสังคม

ดังนั้นโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาของสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและ อัตลักษณ์ของสังคมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง แลอีกบทบาทหนึ่งของสถาบันการศึกษาคือการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของคนในสังคมอีกด้วย สำหรับชุมชนเชิงพหุวัฒนธรรมนั้นจะนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมใช้ในการจัดระเบียบสังคมซึ่งสังคมพหุวัฒนธรรมมีความจำเป็นจะต้องบูรณาการระหว่างสถาบันชุมชนกับการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความต้องการของท้องถิ่น โดยสถาบันการศึกษาเชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมจึงต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับครูเพิ่มขึ้นจากความรู้เชิงวิชาชีพของผู้สอนในสถานศึกษาทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ มีความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณี การที่ผู้สอนมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างไปของผู้เรียน ในชั้นเรียนย่อมนำมาซึ่งการลัดคิด และช่องว่างระหว่างครูกับนักเรียนได้ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งของความขัดแย้งในสังคมและในตัวเด็กนักเรียน ซึ่งการผลิตครูอิงมาตรฐานมีความเชื่อว่าจะช่วยลดความแตกต่างทางวัฒนธรรมทั้งในระหว่างนักเรียนด้วยกันหรือระหว่างครูกับนักเรียน และจะนำไปสู่ความเสมอภาคในการเรียนรู้ของผู้เรียน และการมีทัศนคติเชิงบวกที่สร้างความสมานฉันท์ในสังคมโดยรวม

จึงพอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมนั้นมีความสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและตอบสนองกับหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ที่เน้นการศึกษาบางประเภทสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะได้แก่ การศึกษาเฉพาะทาง การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษาทางเลือก การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส การศึกษาตามอัธยาศัย สามารถนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม กับสภาพและบริบทของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด และจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องได้รับการปลูกฝังและมีความเข้าใจอย่างลุ่มลึกเพื่อจะได้จัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในบริบทพหุวัฒนธรรมบรรลุวัตถุประสงค์

2.6 แนวคิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

จุดเริ่มต้นของวิชา “ความเป็นพลเมือง” ได้กำเนิดขึ้นในรัฐบาลพรรคเลเบอร์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1997 ได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับให้มีวิชาความเป็นพลเมืองดี และได้ปรับกระบวนการสอนวิชาให้ทันสมัยมากขึ้น เหตุผลที่รัฐบาลพรรคเลเบอร์ได้ให้ความสำคัญต่อวิชาความเป็นพลเมืองในระดับการศึกษาภาคบังคับก็เนื่องจากในระยะหลังๆ ประชาชนชาวอังกฤษให้ความสนใจการเมืองน้อยลง การไปลงคะแนนเสียงก็ลดลง ความพยายามที่จะกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นก็ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ฉะนั้นจึงเกิดความตื่นตัวของรัฐบาลที่จะสร้างวัฒนธรรมการเมืองให้ประชาชนมีความเข้าใจเรื่องการเมืองและสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น

เบนจามิน บาร์เบอร์ (อ้างถึงใน วิชัย ต้นศิริ,2551) เป็นนักคิดคนหนึ่งที่ทำให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” ในความหมายใหม่ ซึ่งจะหมายถึง “ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง” นอกเหนือไปจากการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น “พลเมือง” จึงต้องมี “บทบาท” ของการเมือง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “active” การเป็นพลเมืองมีใช่เป็นฐานะ “subject” ผู้ถูกปกครองและฝ่าย “passive” แต่ต้องเข้าร่วมในกระบวนการของการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

แนวคิดของบาร์เบอร์จึงคล้ายกับแนวคิดของชาวกรีกโบราณซึ่งชาวนครรัฐเอเธนส์ นิยามคำว่า “พลเมือง” คือผู้มีบทบาทและหน้าที่ในการปกครองและระดับต่างๆ เช่น ในสภา ศาล และการบริหารกิจการของรัฐ พลเมืองทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ต้องรับผิดชอบโดยมีการเลือกตั้งสลับสับเปลี่ยนกันมาตลอดปี ฉะนั้น “พลเมือง” ของนครรัฐเอเธนส์จึงมีจำนวนจำกัด ไม่รวมสตรีเพศ คนต่างถิ่น อพยพเข้ามา และทาส การมีฐานะเป็นพลเมืองจึงเป็น “อภิสิทธิ์” และมนุษย์ทุกคนที่คาดหวังจะมีชีวิตที่ประเสริฐสุขจะต้องใช้ชีวิตเพื่อสังคมการเมืองเท่านั้น นั่นคืออุดมการณ์ของชาวกรีกสมัยโบราณ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความเป็นพลเมืองตามแนวทางดั้งเดิมนั้นมีความหลากหลาย การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องและส่งเสริมประชาธิปไตยคือสิ่งที่จำเป็นที่สุดในยุคปัจจุบัน (วิชัย ต้นศิริ ,2551)

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2553) ได้กล่าวถึง “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตยนั้น ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ คือ ระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพ คือ เป็นเจ้าของชีวิตของตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็น ไท คือเป็น อิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตกอยู่ใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบอบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน คือ ระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะ แตกต่าง หรือ สูงต่ำ กันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะมีการศึกษาสูงหรือต่ำ ไม่ว่าจะมียาชีพอะไร ไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกัน ในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนเป็น แนวระนาบ (horizontal) เห็นตน

เท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างกันขึ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยม ในระบอบเผด็จการหรือสังคมนิยมแบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน มองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่ยู่งสูงกว่าละมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่ต่ำกว่า ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. ยอมรับความแตกต่าง คือ ระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่ง ความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกันก็ตาม และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่าง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างได้ และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจ ว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองในบ้าน ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรคหรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้าง

4. เคารพสิทธิผู้อื่น คือ ระบอบประชาธิปไตยนั้นทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมีสิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่นหรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและการใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยต้องเคารพสิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม คือ ระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นการปกครองตามอำเภอใจหรือใครอยากทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนร่วม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลง ก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจแล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนร่วม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เขาใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม คือ ระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน ใช้กติกาหรือกฎหมายที่มาจากประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย หรือการปกครองโดยประชาชน และ หลัก นิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็น

และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไปเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรง

จึงพอสรุปได้ว่าการพัฒนาพลเมืองดีนั้นจำเป็นต้องสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยผ่านการสอนค่านิยมในโรงเรียนที่ต้องการให้พลเมืองได้มีจิตสำนึกสาธารณะและมีส่วนร่วมตามบทบาทและหน้าที่ที่สังคมกำหนดตามวิถีประชาธิปไตย

2.6.1 หลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง

การสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องวางแผนที่ครบวงจร ตั้งแต่การจัดหลักสูตรการสอนโดยตรงในสถานศึกษาที่เรียกว่า “civic education” และการสอนโดยทางอ้อมที่เรียกว่า “socialization” คือ การปลูกฝังค่านิยมโดยการฝึกปฏิบัติผ่านโครงการกิจกรรมต่างๆของสถานศึกษา และผ่านกรอบการมีชีวิตร่วมกันแบบประชาธิปไตยและนอกจากนั้น คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือกิจกรรมของบ้านเมืองในสถานการณ์จริง

หลักสูตรการสอนวิชา “หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม” ดั้งเดิม คือ การสอนหลักการและกระบวนการประชาธิปไตยดังที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นการสอนที่เน้นหลักคิดทางกฎหมาย (legal concept) เช่น เริ่มต้นด้วยค่านิยม ความหมายของ “อำนาจอธิปไตย” และที่มาของอำนาจรูปแบบการปกครองที่มีรัฐสภา ระบบการเลือกตั้ง เป็นต้น

ข้อวิพากษ์วิจารณ์แนวทางนี้ก็เป็นหลักสูตรการสอนที่แห้งแล้งยากที่จะสร้างความสนใจในตัวผู้เรียน และเป็นรูปแบบที่ไม่มี “พลวัต” แนวทางใหม่ก็คือ ควรปรับหลักสูตรให้เป็นเรื่องของ “political education” การศึกษาทางการเมืองหรือถ้าจะให้ชัดเจนหรือมีขอบเขตโครงการรณรงค์เพื่อการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นและ “คิดเป็น” การเรียนรู้พื้นฐานทางการเมืองก็จะมุ่งให้ผู้เรียน “คิดเป็น” ทางการเมือง ฉะนั้นจึงมี “concept” หรือความคิดรวบยอดบางประการที่เป็นพื้นฐานก่อนที่จะสอนรัฐธรรมนูญ

เบอร์นาร์ด ดริก (อ้างถึงใน วิชัย ต้นศิริ,2551) ในเขียนหนังสือ “essays on citizenship” โดยได้เสนอโปรแกรมการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานทางการเมือง (programme for political literacy) ในนามของสมาคม Hansard Society ประกอบด้วยความคิดรวบยอด 12 ประการดังนี้

1. ความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับรัฐบาล จะมี 4 ประเด็นที่มีความสัมพันธ์กันประกอบด้วย

1.1 อำนาจ (Power) คือ ความสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายด้วยวิธีการต่างๆอำนาจจึงเป็นพื้นฐานของการเมือง อำนาจมาจากพื้นฐานของ “พลังอำนาจ” หรือพลังเสริม (force) แต่ก็ไม่เสมอไป การใช้อำนาจยังยั้งบางครั้งก็ไม่ได้ผลอำนาจขึ้นอยู่กับความยินยอมเห็นชอบของผู้อื่น อำนาจอาจขึ้นอยู่กับคุณธรรมความดี ประเด็นต่างๆอาจช่วยให้นักเรียนได้ถกเถียงกันให้กลายเป็นคำถามปลายเปิดและใช้ประสบการณ์ใกล้ตัว

1.2 “พลังเสริม” (force) คือการบีบบังคับทางด้านร่างกายหรือด้วยอาวุธเป็นการใช้ความรุนแรง บ่อยครั้งในระบบการปกครองต้องใช้การบีบบังคับ แต่ถ้ารัฐบาลหรือผู้ปกครองบีบบังคับบ่อยๆในที่สุดอาจมีกลุ่มผู้คนขัดขืน หากผู้ปกครองขาดเหตุผลหรือการยินยอมเห็นชอบของประชาชน เช่น กรณีรัฐประหาร เป็นการใช้อำนาจบีบบังคับแต่ที่ไม่มีการขัดขืน

ในส่วนใหญ่ของสังคมก็เพราะสังคมเห็นชอบด้วยกับเป้าหมาย และเหตุผลที่รัฐประหารซึ่งนักเรียนต้องถกเถียงกันในขอบเขตของประสบการณ์ของตน

1.3 อำนาจหน้าที่ (authority) คือ การให้ความเคารพเชื่อฟังแก่บุคคลซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามที่สังคมหรือกฎหมายมอบหมาย เช่น ครู ครูใหญ่ พ่อ แม่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคมหรือตามที่กฎหมายกำหนด トラบใดที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ トラบนั้นก็จะได้รับความเคารพเชื่อฟัง แต่ถ้าหากดำเนินการเกินเลยจากอำนาจหน้าที่ปัญหาที่จะเกิดขึ้น

1.4 ระเบียบ (orders) คือ สภาจะทางสังคมที่ไม่สับสนวุ่นวายและเป็นไปตามความคาดหวังของคนในสังคม มีแบบแผนที่ทุกคนเข้าใจและพอใจ ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องมีระเบียบเพื่อสร้างแบบแผนในการเรียนในแต่ละวัน เช่น การเข้าชั้นเรียน กิจกรรมหลังเลิกเรียน การพบครูประจำชั้น

2. ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย

2.1 กฎหมาย (law) คือ กติกาที่นักเรียนตกลงร่วมกันแต่ประเด็นสำคัญคือกฎหมายต้องมุ่งแสวงหาความยุติธรรม

2.2 ความยุติธรรม (justice) คือ มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียมกันเหมือนที่อยากให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเอง และความยุติธรรมจึงเป็นแม่แบบของแนวต่างๆ เป็นแนวทางในเกณฑ์การตัดสิน ซึ่งมีกฎหมายเป็นเครื่องมือในการทำหน้าที่

2.3 การเป็นตัวแทน (representation) คือ บุคคลผู้ที่มีอำนาจทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแทนบุคคลอีกบุคคลหนึ่ง ฉะนั้น ถ้านิติบุคคลจะทำการใดด้วยตนเองก็กระทำโดยผู้แทน ถ้าไม่ประสงค์จะทำเอง ก็มอบอำนาจหรือตั้งบุคคลอื่นเป็นตัวแทนทำการแทนตนซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายและความยุติธรรม

2.4 การใช้พลังกดดัน (pressure) คือ พลังที่บีบคั้นให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของกลุ่มคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมและเกิดประโยชน์สุขในสังคม

2.6.2 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดี

การจัดการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาชาติที่มุ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี คือ เป็นคนเก่งและคนดี โดยมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาคนตามธรรมชาติ เต็มตามศักยภาพ และตามความต้องการ ซึ่งมาตรฐานการศึกษาของชาติ ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ,2545 ; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ,2548) ดังนี้

1. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี
2. มีความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม
3. มีทักษะการเรียนรู้ รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก และสามารถปรับตัวได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
4. มีทักษะทางสังคม
5. มีคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน (2546) ได้เสนอแนะคุณลักษณะของเด็กไทยที่พึงประสงค์ ควรมีคุณลักษณะดังนี้

1. ยิ้มอย่างไทย ใจดี มีน้ำใจ ใฝ่สันติ รักความยุติธรรม ผูกมิตรเป็นเพื่อนกับทุกคน รักธรรมชาติ
2. มีความมั่นใจในตนเองแบบสากล แต่อ่อนน้อมถ่อมตนแบบวัฒนธรรมไทย
3. มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาคอมพิวเตอร์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย
4. รู้จักสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะในการเมืองระบอบประชาธิปไตย
5. ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักพึ่งตนเองได้ มีแนวทางมีชัยมาปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวทางพุทธศาสนา
6. การเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้ มีทักษะการจัดการและบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. การรู้จักคุณค่าของตนเอง ยอมรับในความแตกต่างแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย
8. เป็นคนเก่ง ดี มีความสุข รู้จักปรับตนเองในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างแยบยลและรู้เท่าทัน
9. มีทักษะชีวิตในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีภูมิปัญญาของจิตใจที่เข้มแข็งจนสามารถปฏิเสธภัยอันตรายต่างๆที่กระตุ้นยั่วให้หลงผิดได้
10. มีความภูมิใจในความเป็นไทย การดำรงรักษาอัตลักษณ์ต่อวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มิติด้านร่างกาย เป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีพัฒนาการในด้านร่างกายและสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์ในแต่ละช่วงวัย
2. มิติด้านจิตใจ เป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมต่างๆรอบตัวได้เป็นอย่างดี
3. มิติด้านความรู้ เป็นผู้ที่สามารถรู้จักในแก่นสาระของวิชา สามารถรู้รอบตัวในเชิงสหวิทยาการ และเป็นผู้ที่สามารถรู้ได้ไกลโดยสามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตที่จะมาถึงได้
4. มิติด้านทักษะความสามารถ เป็นผู้ที่มีทักษะในด้านการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะภาษาต่างประเทศ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะทางสังคม ทักษะการอาชีพ ทักษะทางสุนทรียะ และทักษะการจัดการที่ดี
5. มิติด้านลักษณะชีวิต เป็นผู้มีปรัชญา ความคิด ทศนคติและอุปนิสัยและสิ่งที่แสดงออกมาภายนอก เป็นพฤติกรรมและบุคลิกต่างๆที่ตึงามที่มีส่วนในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยลักษณะชีวิตที่พึงประสงค์ คือ ขยัน อดทน และทุ่มเททำงานหนัก มีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ ทำสิ่งต่างๆอย่างดีเลิศ รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีจิตสำนึกประชาธิปไตย เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีจิตสำนึกเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม และประหยัดอดออม

อุทัย ดุลยเกษม (2549) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. คุณลักษณะร่วม คนไทยควรมีลักษณะ ดังนี้
 - 1.1 มีความใฝ่รู้
 - 1.2 มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

- 1.3 มีความสามารถด้านการวิเคราะห์และสังเคราะห์
- 1.4 มีวินัยในตนเอง
- 1.5 มีความอาหารต่อชุมชน และระบบนิเวศ
- 1.6 มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม
- 1.7 มีฉันทะและวิริยะในการทำงาน
- 1.8 มีความสามารถในการปรับตัว
- 1.9 มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม
- 2.คุณลักษณะเฉพาะ คนไทยควรมีลักษณะ ดังนี้
 - 2.1 มีความสามัคคี
 - 2.2 มีความประนีประนอมและรู้จักให้อภัย
 - 2.3 มีความอดกลั้น
 - 2.4 มีความเมตตากรุณา
 - 2.5 มีความละเอียดต่อการทำความชั่ว
 - 2.6 มีความรักและยึดมั่นในสัจจะ
 - 2.7 มีความกล้าหาญทางจริยธรรม
 - 2.8 มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน
 - 2.9 มีความรักและยึดมั่นในอหิงสาธรรม

พาวินา วงศ์เลขา (2553) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพเด็กไทยในอนาคตของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นประกอบด้วยกลยุทธ์ที่มีเป้าหมายชัดเจนใน 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 โอกาสทางการศึกษา “ทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย” จุดเน้นที่ชัดเจน คือ การจัดการศึกษาให้แก่เด็กไทยทุกคนอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและเท่าเทียมกัน มีทั้งเด็กปกติ เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส และเด็กอัจฉริยะ นำเสนอในรูปแบบของนิทรรศการ สาธิตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจำลองห้องเรียนเคลื่อนที่ การใช้ระบบการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม สาธิตการใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาสำหรับคนพิการ สาธิตงานอาชีพงานพิการ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนสภาพปัญหา การนำวิธีการ กระบวนการและนวัตกรรมมาบริหารจัดการดำเนินการพัฒนาส่งเสริมให้การจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมาย และผลสำเร็จสุดท้ายอยู่ที่ “คุณภาพของเด็กไทยไปสู่มาตรฐานสากล”

มิติที่ 2 คุณภาพเด็กไทยในอนาคต มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้แก่เด็กทุกระดับทุกประเภท ด้วยการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ความเป็นสากลและสนองความต้องการท้องถิ่น ให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกทักษะ กระบวนการคิดเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหารักการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิตพร้อมด้วยคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการเรียนการสอนโดยเสนอจุดเน้น “เรียนรู้สู่ความเป็นเลิศมุ่งสู่สากล”

มิติที่ 3 ศักยภาพขีดความสามารถสู่สากล เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการและนวัตกรรมที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของนักเรียน การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของนักเรียนไทยให้ก้าวไปสู่มาตรฐานสากล โดยมีกิจกรรมที่นำเสนอ เช่น การแข่งขันประชันกลอนสด การแข่งขันจัดทำเว็บไซต์ และ e-book การแข่งขันด้านอัจฉริยภาพผู้เรียน “OBEC QUIZ” Super child show “สุดยอดอัจฉริยะ” นิทรรศการ

“multimedia” ด้านภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ นิทรรศการ “เส้นทางสู่อัจฉริยะภาพ” เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 ก) ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยในแต่ละคุณลักษณะมีนิยามและตัวชี้วัดดังนี้

1. คุณลักษณะรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

นิยาม

รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ อารมณ์ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา และเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้ที่รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ มีความปรองดอง ภูมิใจ เชิดชูความเป็นไทย ปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือและแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ตัวชี้วัด

- 1.1 เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ
- 1.2 อารมณ์ซึ่งความเป็นไทย
- 1.3 ศรัทธา ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักของศาสนา
- 1.4 เคารพเทิดทูน สถาบันพระมหากษัตริย์

2. คุณลักษณะซื่อสัตย์สุจริต

นิยาม

ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ

ผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต คือ ผู้ประพฤติตนตามความเป็นจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ และยึดหลักความจริง และความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

ตัวชี้วัด

- 2.1 ประพฤติตรงตามความจริงต่อตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจ
- 2.2 ประพฤติตรงตามความจริงต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ

3. คุณลักษณะมีวินัย

นิยาม

มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

ผู้มีวินัย คือ ผู้ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน สังคมเป็นปกติวิสัย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

ตัวชี้วัด

3.1 ปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

4. คุณลักษณะใฝ่เรียนรู้

นิยาม

ใฝ่เรียนรู้หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ คือ ผู้ที่มีลักษณะแสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียน และเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนอย่าง สม่ำเสมอ ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม บันทึกความรู้ วิเคราะห์ สรุปเป็นองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอด เผยแพร่ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตัวชี้วัด

4.1 ตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนรู้และเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

4.2 แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนด้วยการ เลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม สรุปเป็นองค์ความรู้และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

5. คุณลักษณะอยู่อย่างพอเพียง

นิยาม

อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่าง พอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุข

ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง คือ ผู้ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตนมีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่างๆมี การวางแผนป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ตัวชี้วัด

5.1 ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม

5.2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

6. คุณลักษณะมุ่งมั่นในการทำงาน

นิยาม

มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและความ รับผิดชอบในการทำงาน ด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

ผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงาน คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ ได้รับมอบหมายด้วยความพยายาม พุ่มเทก่าลังกาย กำลังใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆให้สำเร็จลุล่วง ตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบและมีความภูมิใจในผลงาน

ตัวชี้วัด

6.1 ตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน

6.2 ทำงานด้วยความเพียรพยายาม และอดทนเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

7. คุณลักษณะรักความเป็นไทย

นิยาม

รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ผู้ที่รักความเป็นไทย คือ ผู้ที่มีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ชื่นชม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีความกตัญญูต่อกวีที่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสม

ตัวชี้วัด

7.1 ภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมไทยและมีความกตัญญูต่อกวี

7.2 เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

7.3 อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย

8. คุณลักษณะผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ

นิยาม

มีจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้นโดยไม่หวังผลตอบแทน

ผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ คือ ผู้มีลักษณะเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำแก่ประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ตัวชี้วัด

8.1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

8.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าคุณลักษณะพลเมืองดีของสังคมพหุวัฒนธรรมจึงเป็นคุณลักษณะที่เป็นคนดีและคนเก่ง ในส่วนคุณลักษณะที่เป็นคนดีนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นพลโลกที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมแสดงออกถึงการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามวิถีไทย ได้แก่ รักษาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสำนึกสาธารณะ ในส่วนคุณลักษณะที่เป็นคนเก่ง จะต้องเป็นบุคคลที่มีสมรรถภาพในการดำเนินชีวิต มีการวางแผนในการเรียนรู้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็น มีความสามารถตามศักยภาพ ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ประเมินค่าเพื่อตัดสินใจ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รักการอ่าน รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิริวรรณ ศรีพหล (2542) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกสำหรับเยาวชนตามแนวพุทธธรรม โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความเหมาะสมและสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลก 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่ององค์ธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการตัดสินใจแก้ปัญหา 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์เรื่ององค์ธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนของ

นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้แบบปกติ 4) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่ององค์ธรรม เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการจัดสนใจแก้ปัญหา 5) ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อความเป็นพลโลกของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และจัดสนใจแก้ปัญหา 6) ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อความเป็นพลโลกของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และจัดสนใจแก้ปัญหา และ 7) ศึกษาศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และจัดสนใจแก้ปัญหา สำหรับ วิธิดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ขึ้นศึกษาว่าองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาองค์ธรรมใด ที่มีความเหมาะสมและสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้เชี่ยวชาญในวงการศึกษาและวงการศึกษา จำนวน 23 คน เป็นฝ่ายภิกษุสงฆ์จำนวน 10 รูป และผู้เชี่ยวชาญฝ่ายฆราวาส จำนวน 13 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น 3 ฉบับ ส่วนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์

สำหรับตอนที่ 2 ขึ้นนำพุทธวิธีคือกระบวนการเผชิญสถานการณ์และจัดสนใจแก้ปัญหา ที่ได้ จากขั้นตอนที่ 1 เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลก กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) กรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน ห้องเรียนละ 56 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม 1 ห้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามกระบวนการเผชิญสถานการณ์และจัดสนใจแก้ปัญหา ซึ่งผู้วิจัยทำขึ้นเอง จำนวน 13 แผ่น 26 คาบ แผนการสอนแบบปกติ ซึ่งใช้แผนการสอนที่ครูผู้สอนสอนอยู่ประจำ จำนวน 13 แผ่นเช่นกัน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางผลการเรียน แบบทดสอบวัดผลทักษะการคิด แบบโยนิโสมนสิการ แบบวัดความคิดเห็นที่มีต่อความเป็นพลโลกและแบบวัดศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า ตอนที่ 1 ขึ้นศึกษาว่าองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาองค์ธรรมใด ที่มีความเหมาะสม และสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลก

องค์ธรรมที่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นองค์ธรรมที่มีความเหมาะสมมากที่สุดและสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกของเยาวชนได้มีอยู่ 11 องค์ธรรม เรียงตามลำดับ ดังนี้ คือ ทิริโธตปปะ สติสัมปชัญญะ โอวาทพระพุทธเจ้า เบญจศีล เบญจธรรม สปัปฺป ริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 มรรค ขันติโสรัจจะ พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 สำหรับองค์ธรรม ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นองค์ธรรมที่มีความเหมาะสมมากและสามารถนำไปสู่ การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกของเยาวชนมีอยู่ 3 องค์ธรรม เรียงตามลำดับดังนี้คืออิทธิบาท 4 ปฎิจจสมุปบาท และพละ ซึ่งในการพัฒนาจิตสำนึกเป็นพลโลกโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ และจัดสนใจแก้ปัญหานั้นมีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีการคิดแบบโยนิโสมนสิการได้ดี ขึ้น มีความคิดต่อการเป็นพลโลกในระดับสูงขึ้น ตลอดจนมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในระดับดีขึ้น

ชรินทร์ มั่งคั่ง (2551) ได้วิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสาระการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ต้องการศึกษาสภาพการจัด กิจกรรมเสริมหลักสูตรสาระการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา และการใช้ค่านิยม เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนภาคเหนือในด้านความมีเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกัน ที่ดี กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูสังคมจำนวน 82 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 527 คน

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถามสำหรับครูสังคมศึกษา และแบบสอบถามสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดย การวิเคราะห์ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยในแต่ละรายการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูสังคมศึกษามากกว่าร้อยละ 50 ได้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร 8 กิจกรรมดังนี้ คือ 1) การจัดกิจกรรมบริการสาธารณะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 2) การศึกษาดูงานในแหล่งโครงการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเศรษฐกิจพอเพียง 3) การวิเคราะห์กรณีศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 4) การจัดทำเพื่อโครงการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเศรษฐกิจพอเพียง 5) การอภิปรายข่าวหรือสถานการณ์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 6) การสืบค้นความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับกรณีปัญหาท้องถิ่น 7) การจัดป้ายนิเทศให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและ 8) การแสดงนิทรรศการที่ประยุกต์ใช้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตามยังพบว่าครูสังคมศึกษาน้อยกว่าร้อยละ 50 ที่จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรใน 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) การแสดงบทบาทสมมติหรือสถานการณ์จำลอง การวิเคราะห์ภาพยนตร์หรือสารคดีเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 3) การเขียนบันทึกหรือสะท้อนความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) การผลิตสื่อแผ่นพับ แผ่นป้าย สื่อวิทยุ วรรณคดีเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

2. ครูสังคมศึกษาได้เสริมสร้างคุณธรรม 8 ประการให้กับนักเรียนในกรจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสาระการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เรียงจากลำดับความถี่จากน้อยไปหามากดังนี้ คือ ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ ความซื่อสัตย์ ความสะอาด ความมีวินัย ความสุภาพ ความประหยัด และความสามัคคี

3. นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาภาคเหนือ มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง 53.89 นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 57.50 เป็นนักเรียนนอกเขตอำเภอเมือง ร้อยละ 59.58 นักเรียนเห็นว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรสาระเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีประโยชน์ ร้อยละ 80.08 อย่างไรก็ตามยังพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสาระการเรียนรู้เพียงระดับ น้อย ($x = 1.43$) และนักเรียนมีการใช้ค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงระดับน้อยครั้งในด้านความมีเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

ศุภรา มณีรัตน์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง “โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์: พื้นที่สร้างความเป็น “พลเมือง” ในกลุ่มคนชายขอบ” กรณีศึกษาโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี สนใจพิจารณาความหมายของโรงเรียนในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างพลเมืองในอุดมคติ โดยโรงเรียนในแต่ละประเภทที่รัฐได้จัดตั้งขึ้นเป็นภาพแทนถึงคุณลักษณะของพลเมืองไทยในอุดมคติที่สอดคล้องกับบริบทการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่เป็นโรงเรียนประเภทหนึ่งที่รัฐสร้างขึ้นสำหรับคนที่รัฐนิยามว่ามีปัญหาและไม่ปกติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการกำหนดขอบเขตของความเป็น “คนชายขอบ” ของรัฐในแต่ละบริบท ซึ่งมีพัฒนาคลี่คลายมาโดยลำดับ ได้แก่ บริบทการพัฒนา กระแสอุดมการณ์พัฒนาความมั่นคงของชาติและแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลวิจัยพบว่าเด็กที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แสดงถึงการกำหนดลักษณะของ “คนชายขอบ” ของผู้ที่ส่งนักเรียนเข้ามาอยู่ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จะถูกกำกับด้วยระเบียบวินัย อาทิ การกำหนดวินัยสัมพันธ์กับพื้นที่ การควบคุมกิจกรรมประจำวันตามตารางเวลา

และการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นต้น จากการจัดระเบียบของโรงเรียนดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิกริยาตอบกลับของนักเรียนโดยการสร้างกลุ่มแบบใหม่เพราะการปฏิบัติการในฐานะเป็นยุทธวิธีการดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบของโรงเรียนและการอยู่ร่วมกับนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ด้วยกัน อาทิ การรวมกลุ่มของสมาชิกที่มาจากชุมชนเดียวกันเพื่อสร้างความปลอดภัยจากการนิยามระหว่างนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ด้วยกันหรือการแสวงหาสมาชิกร่วมเพื่อปฏิบัติการนอกระเบียบวินัย เช่น สมาชิกกลุ่มรุ่นพี่ให้สมาชิกกลุ่มรุ่นน้องเข้าไปในเขตพื้นที่ของเขตตรงข้ามแทน เป็นต้น

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์รูปแบบใหม่ของโรงเรียนพบว่า มีเนื้อหาหลักหันต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของนักเรียน ซึ่งนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับชุมชนเดิมเปลี่ยนแปลงไป กรณีนักเรียนกะเหรี่ยง ที่เรียนรู้อะบบการผลิตการเกษตรจากหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับการผลิตแบบไร่หมุนเวียนในชุมชน ประกอบกับนักเรียนในฐานะสมาชิกชุมชนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการผลิตและพิธีกรรมในชุมชน เนื่องจากการซ้อนทับของลำดับเวลาในการจัดระเบียบในแต่ละวันตามปฏิทินเวลาของโรงเรียนนั้นแตกต่างไปจากปฏิทินเวลาประกอบกิจกรรมการผลิตแบบไร่หมุนเวียนและมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนน้อยลง

ศักดิ์ชัย นิธิญาติ (2548) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยให้ความสำคัญเรื่อง การพัฒนาคนเป็นพลเมืองดีและกำหนดเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาตลอด นับตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการจัดการศึกษาอย่างเป็นระดับ ดังนั้น ทุกสมัยจึงเน้นเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ ความเป็นคนดี ความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักสิทธิหน้าที่ของตน เคารพในสิทธิผู้อื่น และมีความสามารถประกอบอาชีพการงานได้ตามสมควรแก่อัตภาพของตน

จากการศึกษารูปแบบการจัดการของประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ เห็นว่า ควรเป็นกระบวนการที่เน้นกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จากชีวิตที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนท้องถิ่น ทุกโรงเรียนมีการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีและเรื่องที่เกี่ยวข้องไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ระดับประถมศึกษามีการผสมผสานโดยเน้นการเรียนรู้แบบการบูรณาการ ส่วนระดับมัธยมศึกษาเน้นการเรียนเป็นรายวิชาบางประเทศกำหนดไว้เป็นประกาศหรือข้อบังคับของรัฐ บางประเทศได้ประกาศเป็นข้อบังคับของทางราชการ แต่จะยืดหยุ่นโดยให้โรงเรียนดำเนินการเองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีได้รับการนำไปเชื่อมโยงกับวิชาเฉพาะมากขึ้น เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ธุรกิจและรัฐศาสตร์ ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้วิชาศีลธรรมเป็นวิชาที่เน้นมาก รวมทั้งมีการเพิ่มช่วยเวลาในการศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดีในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเป็นการสร้างความพร้อมให้แก่เด็กและเยาวชนในการเติบโตเป็นพลเมืองดี

ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ตลอดจนคนในชุมชน มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี โดยบุคคลเหล่านี้ย่อมต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ มีเจตนาที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนมีความเป็นพลเมืองดี เหมาะสมแก่ยุคสมัยสำคัญที่สุด คือ บุคคลเหล่านี้ต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างทั้งในแง่ความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และดำรงตนตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดีของประเทศ ครูอาจารย์ต้องใช้วิธีการเรียนการสอนจัดกิจกรรมแบบเปิด คือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา เรียนรู้จากเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้น

จริงในสังคม การนำเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ มาพิจารณาในมุมมองที่หลากหลายและร่วมแรงร่วมใจจัดกิจกรรมในลักษณะที่เชื่อมโยงเนื้อหาความรู้เข้าสู่ สถานการณ์ของสังคม ข้อสรุปดัชนีคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆอย่างถูกต้อง มีความสามารถในการเป็นผู้นำ การประสานงาน การสนับสนุนส่งเสริมในการทำงาน การติดตามและประเมินผลรวมทั้งมีความประพฤติตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมของวิชาชีพและสังคมด้วย

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูผู้สอนความเป็นพลเมืองดี 1) คุณลักษณะส่วนตัว ได้แก่ มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างกับนักเรียน 2) คุณลักษณะส่วนงาน คือ มีความรู้ความเข้าใจ กระบวนการและวิธีการสอน การใช้แผนกิจกรรม การบริหารจัดการ รวมทั้งเชื่อมโยงและจับประเด็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม 3) คุณลักษณะส่วนสังคม คือ ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ และตรงต่อเวลา ความเป็นมิตรภาพ เสมอภาคกับเพื่อร่วมงาน และมีความเป็นเหตุเป็นผลกัน

ส่วนผู้เรียนต้องมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้สังคม เรียนรู้วิชาการเพื่อให้มีความรู้เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจพอที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตนเป็นคนดี รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยละสังคมโลก ในแง่วิชาการต้องสามารถเรียนรู้ให้เข้าใจแก่นของวิชาการที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพและกระทำประโยชน์ต่อสังคม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทย โดยสรุปมี 3 มิติ คือ 1) ด้านความรู้ความเข้าใจ ในหลักและระเบียบการปกครองประเทศและท้องถิ่น สิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเมืองการปกครองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ 2) ด้านความคิดเห็นหรือเจตคติ มีเจตคติที่ดีของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต ค่านิยมอย่างไทย ผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น 3) ด้านการปฏิบัติตน ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม กฎกติกาของชุมชน ท้องถิ่น ประเทศชาติ หลักสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จรรยาบรรณถูกต้อง ความเป็นระเบียบ และความดีงามของสังคม

จากผลงานที่เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีสะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างพลเมืองดีนั้นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญเพื่อสร้างจิตสำนึกพลเมืองดี ซึ่งจะต้องประกอบด้วย หลักสูตร การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ รวมทั้งเครื่องมือวัดผลและประเมินการศึกษา ดังนั้นการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมในด้านความเป็นพลเมืองดีจึงต้องใช้โรงเรียนเป็นฐานในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญคือ ครูผู้สอนนั้นจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทเพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 8 ด้าน คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทยและมีจิตสำนึกสาธารณะ นอกจากนี้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องยังสะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญของการพัฒนาพลเมืองดีตามแนวพุทธธรรมที่ใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการตัดสินใจแก้ปัญหาสามารถพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกซึ่งมีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีการคิดแบบโยนิโสมนสิการได้ดีขึ้น มีความคิดต่อการเป็นพลโลกในระดับสูงขึ้น ตลอดจนมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในระดับดีขึ้นอีกด้วย

รินรดา พันธุ์น้อย (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบุงกะแหว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบุงกะแหว เป็นชุมชนที่มีลักษณะทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ด้วยเหตุว่ามีการผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทยอีสานกับวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ประชากรของชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก สภาพทางสังคมจึงเป็นสังคมของชาวคริสต์โดยแท้จริง ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เมื่อบริบทสถานการณ์ทางสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมไทย การพูดภาษาไทย การเรียนหนังสือไทย และในด้านศาสนา มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมงานศพ งานแต่งงาน ประเพณีไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ การไหว้ตรุษญวน สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกเหล่านี้ ล้วนเป็นการสืบทอดและดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งสิ้น และในขณะที่เดียวกันก็ใช้ว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง หากแต่มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ทางสังคม มีการรับเอา และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างเพื่อให้สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ หรือการที่ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเลือกที่จะใช้ภาษาเวียดนาม ภาษาอีสาน และภาษาไทยเมื่อครั้งที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ การสร้างบ้านเรือนแบบทรงไทยอีสาน ซึ่งจากเดิมบ้านเรือนแบบเวียดนามจะเป็นบ้านชั้นเดียว วัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย หลายอย่างมีการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทย ในส่วนของประเพณี เช่น งานศพที่มีการลดขั้นตอนในพิธีกรรมบางขั้นตอนเพื่อความสะดวก เช่นเดียวกับงานแต่งงานที่ปรับรูปแบบไปมาก แต่ยังคงส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางชาติพันธุ์ คือ การกราบไหว้บอกล่าววบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ต่อหน้าแท่นบูชาบรรพบุรุษของตระกูล

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546: 82) ได้กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลางจังหวัดยะลาซึ่งเป็นย่านตลาดในเทศบาลนครยะลา เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองมีความเชื่อที่แตกต่างกันและความเชื่อนี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตประจำวันดังนั้นคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างศาสนานี้จะมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กันในพื้นที่ธุรกิจหรือย่านตลาดคนมลายูมุสลิมกับคนจีนมีค่านิยมร่วมกันมีกลไกการปรับตัวและลดความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกันรวมทั้งคนมลายูมุสลิมได้ปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในการอยู่ร่วมกับกลุ่มคนจีนกรณีศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ที่ไม่เพียงทำให้เข้าใจความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่จะทำให้เข้าใจความหลากหลายของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีการปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมและมีโครงสร้างภายในสังคมที่แตกต่างกัน องค์ความรู้นี้น่าจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างเหมาะสมกับนักเรียน 4 ศาสนาเข้าเยี่ยมชมและศึกษาเรื่องการละหมาดที่มัสยิดฮัร-ริฎวาน (นานา) โคราช สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน โดยการสนับสนุนของวิทยากรจากวามิ WAMY ได้นำตัวแทนนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนแห่งละ 2 คนที่นับถือศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม และซิกข์ ในภาคอีสานจำนวน 60 คนพร้อมทั้งครูผู้สังเกตการณ์ รวมเป็น 80 คน เข้าค่ายยุวชนศาสนิกสัมพันธ์ที่โรงแรมโคราชริสอร์ท จังหวัดนครราชสีมา มีการเข้าเยี่ยมชมศึกษาการประกอบศาสนกิจ ศึกษาการอาบน้ำละหมาดการแสดงธรรม (คุฎบะฮ) การละหมาดวันศุกร์ การแต่ง

กายรูปแบบอิสลาม ที่มีสยิดอัร-ริฎวาน (นานา) วันที่ เสาร์ที่ 30 มิถุนายน 2550 ศึกษาและเยี่ยมชม พุทธศาสนพิธี ที่วัดอโศกาน จังหวัดนครราชสีมา วันอาทิตย์ที่ 1 กรกฎาคม 2550 ศึกษาและเยี่ยมชม คริสต์ศาสนพิธี ที่โบสถ์ในโรงเรียนมารีย์วิทยา จังหวัดนครราชสีมา มีการบรรยายสรุปและศึกษาจาก สภาพจริงรวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เห็นระหว่างเพื่อนร่วมชาติต่างศาสนิกอย่างกว้างขวาง ทำให้ทุก ฝ่ายมีความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรมแต่ละศาสนา การจัดค่ายยุวชนศาสนิก สัมพันธ์ครั้งนี้ ได้คัดเลือกนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนและจัดพร้อมกันทั่วประเทศ 4 ภาค และจะ ขยายเป็นการจัดค่ายของนักเรียนในโรงเรียนภาครัฐต่อไป

จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง (2543, <http://socio.tu.ac.th> ออนไลน์) ได้ทำการศึกษาชาวมุสลิม ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในบริบทสังคมเมืองตลาดชายแดนที่ตั้งอยู่ ณ บริเวณชายแดนของ ประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนมุสลิมในเมืองตลาด ชายแดน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในพหุสังคม และ 3) ศึกษาการอ้าง ชาติพันธุ์ของชาวมุสลิมในบริบทชายแดนไทย – สหภาพเมียนมาร์ ผลการศึกษาปรากฏว่า มีความ เชื่อมโยงกันระหว่างประเด็นสำคัญสามประเด็นคือ พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติ พันธ์ุ ถึงแม้ว่าชาวมุสลิมจะมีพฤติกรรมเชิงเศรษฐกิจอยู่หลายรูปแบบแต่การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้อง กับการค้าขายโดยเป็นเจ้าของกิจการด้วยตนเองเป็นวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด พวกเขา ต้องเลือกช่องทางที่ถนัดที่สุดเพื่อดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย อันเป็นช่องทางที่ สอดคล้องกับระบบความเชื่อของอิสลาม บริบทดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ภายในพหุสังคมสอง ระดับ นั่นคือ ระดับชุมชนมุสลิมและระดับชุมชนเมืองตลาดชายแดน รวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้ง สองระดับดังกล่าว กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่นำไปสู่การก่อตัวของเอกลักษณ์ซึ่งมุสลิมใช้รักษา ระยะเวลาทางสังคมในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกันเองเท่านั้น แต่ยังเป็นวิธีที่ใช้จำแนกแยกแยะชาวมุสลิมออก จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพื้นที่ซึ่งพวกเขาดำรงอยู่จะมีความหลากหลาย ทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับเข้มข้น แต่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่าง ปกติสุข ทั้งนี้เพราะมีการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ การปะทะสังสรรค์กันโดยผ่านกิจกรรมทาง สังคม ตลอดจนการมีค่านิยมบางประการร่วมกัน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ ร่วมกันในพหุสังคม

รัตติยา สาและ (รัตติยา สาและ, 2544: ออนไลน์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างศาสนิก ที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสนี้ ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการ ปฏิสัมพันธ์ และการรอมชอม ระหว่างผู้คนที่น่าเชื่อถือ ศาสนาอิสลาม กับผู้คนที่นับถือ ศาสนาพุทธ ใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ เป็นประการสำคัญ ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นไปได้ ในการที่จะนำพลังทางวัฒนธรรม ไปใช้สำหรับประโยชน์ ของการพัฒนาโดยมีการกำหนดพื้นที่ และ ผู้คนจำนวน 4 หมู่บ้าน สำหรับเป็นตัวแทน ของแต่ละจังหวัด ผลการศึกษาพบว่าพลังสำคัญที่เอื้อต่อ การปฏิสัมพันธ์ และการรอมชอมระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คือ

ความเข้าใจ และยอมรับในเรื่อง “ความแตกต่างของค่านิยม” ซึ่งกันและกัน ที่มีความเป็นไปได้ โดยอาศัยผลึกแห่งความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งก่อตัวจากอำนาจ ของระบบอุปถัมภ์ ในลักษณะของความสัมพันธ์ ระหว่างความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ เป็นนายจ้างลูกจ้าง เป็นเจ้านาย (ลูกพี่) – ลูกน้อง เป็นครู – ศิษย์ และความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ตาม ทั้งในระบบ และนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็น ทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพ หลักดังกล่าวนี้ นับได้ว่า เป็นอีกวิญญานหนึ่ง ซึ่งเป็นกลไก ที่มีคุณค่าอันมหาศาล ถ้ารู้จักนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติในที่สุด ซึ่งตรงกับปรัชญาของศาสตราจารย์สุวิงค์ ที่ว่า “การพัฒนาทุกส่วนเสี้ยวของชาติเป็นการพัฒนาชาติ”

(ปริญา อุดมทรัพย์และคณะ, 2545 : ออนไลน์) ยังได้กล่าวถึงนโยบายส่วนใหญ่โดยเฉพาะในระยะ 50 ปี ที่ผ่านมา (2490-2545) ชาวบ้านมีส่วนร่วมไม่มากนัก ซึ่งผลความสำเร็จของนโยบายสะท้อนออกมาให้เห็นทางสถานการณ์ เหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ ดังนั้นการจัดเวทีชาวบ้านตามโครงการวิจัย พัฒนาการนโยบายรัฐบาล เกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส 13 เวที ระหว่างวันที่ 22 มกราคม – 24 มีนาคม 2545 โดยการสนับสนุน ของสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.) แสดงข้อเท็จจริงให้เห็นว่า ยังมีปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอยู่มาก รัฐบาลควรพิจารณากำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาให้ได้ผลดีกว่าเดิมหลายประการ เช่น ด้านเศรษฐกิจด้านสังคมและด้านอื่น ๆ ปัญหาในด้านสังคมคือ การศึกษาศาสนาอิสลามระดับตาดีกาไม่มีหลักสูตรชัดเจน การศึกษาและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนเสื่อมและการจัดการศึกษาของรัฐบาลไม่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและขาดมาตรฐาน เขาได้ระบุว่าการศึกษาศาสนาอิสลามระดับตาดีกาไม่มีหลักสูตรชัดเจน การศึกษาและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนเสื่อม และการจัดการศึกษาของรัฐบาล ไม่สอดคล้อง กับสภาพท้องถิ่นและขาดมาตรฐานการศึกษาตาดีกาไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น ควรใช้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดวางนโยบาย สอนหลักสูตรศาสนา ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดจิตสำนึกของหน่วยงานภาครัฐ ในการบริการประชาชนไม่ทั่วถึงและไม่เอาใจใส่รวมทั้งการสื่อสารผิดความหมาย การที่จะสร้างสังคมคุณธรรม ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันปลูกฝังสามัญสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับทุกคนในครอบครัว พร้อมทั้งส่งต่อให้กับโรงเรียนเพื่อออกไปสู่สังคมที่กว้างใหญ่เพื่อให้ทุกคนที่ใฝ่ดีมีคุณธรรมสร้างสังคมและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขดัง

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546: ง) การศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลางจังหวัดยะลา เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองมีความเชื่อที่ต่างกัันและความเชื่อนี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้นคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างศาสนานี้จะมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กันในพื้นที่ธุรกิจหรือย่านตลาดการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในย่านตลาดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในสังคมและปัจจัยภายนอก เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของเมือง และศึกษาการปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์ คนมลายูมุสลิมกับคนจีนมีค่านิยมร่วมกันมีกลไกการปรับปรุงตัวและ

ลดความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกัน รวมทั้งคนมลายูมุสลิมได้ปรับ อัตลักษณ์ของกลุ่มตนในการอยู่ร่วมกับกลุ่มคนจีนกรณีศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ที่ไม่เพียงทำให้เข้าใจความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่จะทำให้เข้าใจความหลากหลายของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีการปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมและมีโครงสร้างภายในสังคมที่แตกต่างกัน องค์ความรู้นี้จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างเหมาะสม

ไพศาล ไชยราบ (2534:9) ได้มีข้อมูลจากการวิจัยเรื่อง การศึกษาระดับความไม่สอดคล้องระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา กับพฤติกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งยังต้องพัฒนาขึ้นอีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมของส่วนกลางหรือวัฒนธรรมของศาสนาพุทธซึ่งขัดกับสภาพความต้องการที่แท้จริง ไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงให้ดีขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของนักเรียนที่จะนำไปใช้ได้จริง ซึ่งเพ็ญศรี จรณะสมบูรณ์ (2526) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาของโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม สังกัดกรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ได้ระบุไว้ว่านักเรียนประสบปัญหาที่ต้องเรียนรู้ทั้งศาสนาและสายสามัญในวันเดียวกัน เนื้อหาสามัญที่นักเรียนได้เรียนไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการสอนสามัญและไม่ให้ความสำคัญ

ปิยะ กิจถาวร (2550:9-15) ได้สรุปและจำแนกได้เป็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาเจ้าหน้าที่รัฐ ปัญหาความไม่สงบเรียบร้อย ปัญหานโยบายรัฐไม่สอดคล้องกับท้องถิ่นมีสาระสำคัญข้อหนึ่งเกี่ยวกับ ปัญหาสังคม ด้านการศึกษา หลักสูตรไม่สอดคล้องกับท้องถิ่นรวมทั้งปัญหาเจ้าหน้าที่รัฐขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐที่มีผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจสภาพสังคมและชุมชนที่รับผิดชอบ ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น การสื่อสารระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐผิดความหมาย การกำหนดนโยบายไม่ได้มาจากปัญหาของราษฎรอย่างแท้จริง เพราะไม่มีการสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

บรรจง ฟารุ่งแสง (2551: 1) กล่าวถึงองค์ความรู้พหุวัฒนธรรมศึกษา องค์ความรู้พหุวัฒนธรรมศึกษาในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานการศึกษาท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จนถึง พ.ศ. 2550 เพื่อขยายขอบเขตการศึกษาเข้าใจสภาพความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นในชายแดนภาคใต้ ผลของการศึกษาเพื่อการประมวลความรู้จากการวิจัยและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาในสังคมต่อไป ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ ประเด็นแรกเป็นการศึกษาพัฒนาการสภาพขององค์ความรู้ พหุวัฒนธรรมศึกษาในชายแดนภาคใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการวิจัยพบว่าการศึกษาของผู้คนในชายแดนภาคใต้ผูกพันกับวัฒนธรรมที่สืบทอดจากเชื้อชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิความรู้ของคนในท้องถิ่น ดังนั้นองค์ความรู้ในสังคมจึงบ่งบอกอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่หลากหลายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน และ องค์ความรู้

ดังกล่าวในสังคมมีการพัฒนาผ่านระบบการศึกษาในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งรัฐและประชาชน ควรมีบทบาทร่วมกันในกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้พหุวัฒนธรรม ศึกษาท้องถิ่น ประเด็นที่ 2 การศึกษาประมวลองค์ความรู้ท้องถิ่นชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างความหมายค่านิยม พหุวัฒนธรรมศึกษา พบว่าสังคมพหุวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างเสมอภาคของระบบการศึกษา อันจะทำให้องค์ความรู้จากท้องถิ่นมีความหลากหลายและเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมและทำให้แนวคิดพหุวัฒนธรรมทางการศึกษา มีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประเด็นที่ 3 การศึกษาองค์ความรู้พหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศปัจจุบันทำได้โดย การใช้องค์ความรู้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกระบวนการ ศึกษาโดยบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่นการปฏิรูปการศึกษาด้านการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบการศึกษาที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายจากพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมอันจะทำให้การศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

นางลักษณ์ แก้ววงศ์ดี (2547: 41-43) กล่าวถึงนักเรียนชาวเขาเผ่าปกากะญอมีปัญหาการปรับตัวทางสังคมด้านความสัมพันธ์กับ เพื่อน และด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัญหาเรื่องเพื่อนไม่ค่อยให้นักเรียนเป็นที่ปรึกษาอยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนชาวเขาเผ่าปกากะญอที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายอยู่ช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ให้ความสำคัญของเพื่อนมาก ต้องการมีเพื่อนสนิทเพื่อนที่รู้จักคอยให้คำปรึกษา แต่เนื่องจากความแตกต่างทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมความสนใจและระยะเวลาที่เข้ามาศึกษาทำให้นักเรียนไม่มีเพื่อนพูดคุยด้วย ส่วนปัญหาการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับครูและด้านความสัมพันธ์กับชุมชนอยู่ในระดับน้อย โดยนักเรียนไม่กล้าปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับครูเนื่องจากการพึ่งเข้ามาอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ ทำให้ยังไม่มีใจที่จะให้บุคคลอื่นรับรู้ปัญหาของตนเอง และคนในชุมชนยังไม่มีวามสนิทสนมกับนักเรียนทำให้ไม่กล้าที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนเท่าที่ควร

อุทัย ปัญญาโกณ (2547) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรม ที่มีต่อเยาวชนอาข่า และนำเสนอรูปแบบการศึกษา เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่า ซึ่งพบว่าคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมอาข่าที่มีต่อเยาวชนอาข่า เป็นทมิปัญญาเพื่อพึ่งตนเอง และการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชน และการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอาข่า โดยเป็นกรอบควบคุมความประพฤติ ปานจารีตประเพณี ค่านิยมของเผ่า สามารถปรับตัว เกิดความรักความภูมิใจในตนเองและเผ่าพันธุ์ โดยมีรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ซึ่งมีปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ คือ บุคคล เครือข่าย และบริบททางสังคม กิจกรรมการเรียนรู้เป็นการบูรณาการการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบคือ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยด้วย

James Banks (1986) กล่าวว่าการศึกษาพหุวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการศึกษากับกลุ่มวัฒนธรรมโดยมีจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ

การให้ความรู้กับนักเรียนเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การฝึกทักษะความสามารถในการทำงานในสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจเป็นไปได้ว่าการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะต้องหันไปให้ความสนใจต่อแนวคิดที่มีมาแต่เดิมที่ว่ากลุ่มที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะต้องได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา

Allan C Ornstein and Francis P Hunkins (2004: 380-381) กล่าวถึงการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา ซึ่งในสังคมอเมริกาเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ในช่วงแรกได้มีความพยายามหลอมวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เป็นหนึ่งเดียว แต่ไม่สามารถกระทำได้ เพราะหลายมีความรักในวัฒนธรรมของตนเองและได้ต่อต้านเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภาษาของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ทำให้กลายเป็นความขัดแย้งมากขึ้น ปัจจุบันสหรัฐอเมริกาได้หันมาให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมของกลุ่มใด ได้มีการจัดการศึกษาที่ทำให้เกิดความเข้าใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน และทุกกลุ่มต่างก็อ้างรักษาวัฒนธรรมของตนที่มาจากทั่วโลกภายใต้ความเป็นชาติอเมริกาเดียวกัน Grant และ Sleeter ชาวอเมริกันได้ให้ข้อมูลและสะท้อนความรู้สึกที่ดีขึ้น ลดการถูกกดขี่และมีโอกาสในการทำงานเท่าเทียมกัน ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาได้มองถึงการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองดีในอนาคตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มผิวสี กลุ่มผู้ยากไร้ กลุ่มสตรีและกลุ่มคนพิการไร้ความสามารถ แต่อย่างไรก็ตาม Erickson ให้พึงระวังการจัดการเรียนการสอนหรือการถ่ายทอดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มที่อาจเป็นความคลาดเคลื่อน การเข้าใจผิดในวัฒนธรรมของเขาจนอาจกลายเป็นความขัดแย้งในที่สุด นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 66-68) ได้กล่าวถึงรัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกามีพันธกิจพิเศษต่อโรงเรียนที่ให้การศึกษาแก่เด็กที่มาจากครอบครัวที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองทัพสหรัฐอเมริกาและเด็กอเมริกันที่เป็นชาวพื้นเมือง ได้ใช้วิธีแก้ปัญหาโดยวิธีการเพิ่มงบประมาณสำหรับการก่อสร้างอาคารสถานที่ให้เพียงพอและเหมาะสมใน “โครงการสงเคราะห์ผู้ที่ได้รับผลกระทบ” (Impact Aid Program) เนื่องจากผู้ที่มีความดูแลของบุคลากรในกองทัพประมาณ 70,000 คน ที่ศึกษาอยู่ในเขต 600 เขต ซึ่งนักเรียนเหล่านี้ศึกษาในบริเวณใกล้เคียงกับฐานที่ตั้งของหน่วยงานกองทัพ และในปี 2542 ได้เพิ่มงบประมาณให้สำนักกิจการชาวอินเดียนแดง (Bureau of Indian Affairs-BIA) เนื่องจากมีเด็กจำนวนมากกว่า 50,000 คน เข้าเรียนในโรงเรียนของสำนักงานกิจการอินเดียนแดงซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ย่ำแย่ที่สุดในประเทศไทย และได้จัดตั้งกองทุนสำหรับปรับปรุงด้านการลงทุนเพื่อพัฒนาชนเผ่า

Geert Driessen และ Hetty Dekkers (1997) ได้กล่าวถึงประเทศเนเธอร์แลนด์ที่มีนโยบายที่เอื้อโอกาสทางการศึกษา ซึ่งนโยบายนี้มีวัตถุประสงค์ ให้มีการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของนักเรียนซึ่งมีจำนวนประมาณ 20,000 คน จากโรงเรียนเกือบ 400 โรงเรียน โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มต่าง ๆ 3 ประเภท ซึ่งจำแนกตามเพศชนชั้นทางสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

Badul Isa (ไม่ปรากฏ) กล่าวว่าโดยทั่วไป เราต้องยอมรับความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเข้าถึง และการทำความเข้าใจวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้รักษาเสถียรภาพของสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้ง ให้ความเคารพ และให้เกียรติวัฒนธรรมของผู้อื่น และในรายงานนี้ยังระบุว่าได้มีการให้ความสำคัญในคุณค่าของการจัดการศึกษาด้านศิลปะที่จะเป็นแนวทางในการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ การศึกษาศิลปะและพหุวัฒนธรรมนั้นมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการปรับทัศนคติที่ดีด้านความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของเด็ก และเป็นสะพานเชื่อมโยงให้เด็กต่างชาติพันธุ์มีความเข้าใจ และยอมรับซึ่งกันและกัน ดังนั้น จึงมีการใช้หลักสูตรการศึกษาศิลปะมาเลเซียเพื่อยกระดับความเข้าใจ และการพัฒนาสังคมตามอัตลักษณ์ของมาเลเซีย

Nishimoto, Yoichi (2000: 70-175) กล่าวถึงเรื่องเล่าของลาหู่คริสต์ที่สะท้อนในการมองกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองว่าเป็นชนชั้นต่ำ โดยมองผ่านแนวคิดและเรื่องเล่าของลาหู่ และการมีดินแดนของ ลาหู่ ซึ่งค่อนข้างมีบทบาทสำคัญต่อความรู้สึกและแนวคิดของลาหู่คริสต์เกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน และความคาดหวังในอนาคต ในกรณีเรื่องเล่าของลาหู่ที่มีความรู้สึกในเชิงลบกับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองถูกผลิตขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ทางสังคม จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เป็นชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ และเป็นผู้ปกครอง เรื่องเล่าที่มีหลายรูปแบบและบางเรื่องเล่าเป็นการยืนยันความรู้สึกของประสบการณ์ทางสังคมของผู้คน และจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ ดังที่ลาหู่รู้สึกต่อการอยู่อาศัยในดินแดนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แนวคิดของการต้องการมีดินแดนของตนเอง รวมทั้งโบสถ์คริสเตียน เป็นสถาบันที่นำคุณค่า มาตรฐาน สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เข้ามาสู่ลาหู่คริสต์และทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่แนวทางของ ระบบเศรษฐกิจในสังคมสมัยใหม่ และแนวคิดของกลุ่มลาหู่คริสต์ได้เข้าไปผสมผสานกับแนวคิดดั้งเดิมเข้ากันจนยากที่จะแยกออกได้ว่าแนวคิดใดเป็นแนวคิดดั้งเดิมและแนวคิดใดเป็นแนวคิดใหม่ จากศาสนาคริสต์ แต่อย่างไรก็ตามแนวทางในการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ ของโบสถ์คริสเตียนก็ได้ส่งผลให้เกิดการลดทอนคุณค่าของแนวคิดแบบดั้งเดิม และเกิดการผลิตใหม่ของแนวคิดเกิดขึ้น เรื่องเล่าจึงไม่ใช่เรื่องที่พูดกันไปเท่านั้นแต่มีความหมายที่ซับซ้อน เกี่ยวกับความรู้สึกของผู้คน ซึ่งเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ และจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

Eika Tai-a (2007) ระบุว่าการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์เกาหลีที่เรียนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลญี่ปุ่น ได้แสดงความให้เห็นถึงความเป็นชาตินิยมของตนอย่างชัดเจน และเริ่มมีการเคลื่อนไหวในหลายปี 1960 นักต่อสู้ชาวเกาหลี และชาวญี่ปุ่นที่เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหว ได้มีข้อตกลงทางสัญญาทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยจะพัฒนา 2 แนวทาง คือการให้ความสำคัญของการสอนวัฒนธรรมของชนชาติตนเอง และการพัฒนาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติในกลุ่มนักเรียนเกาหลี สิทธิมนุษยชนในญี่ปุ่นได้มองเห็นความสำคัญของปัญหาการแบ่งแยก และการส่งเสริมให้เด็กเกาหลีได้เรียนรู้

การเมือง ในการจัดการศึกษาด้านชาติพันธุ์แบบเดิมของเกาหลี นั้นเป็นการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม อีกทั้งมีการจัดหาครูที่มีหลายชาติพันธุ์เข้ามาเป็นครูสอนเด็กกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่ง Barry, J (อ้างใน Eika Tai-a : 2007) เคยได้เสนอแนะให้ใช้ศิลปะเพื่อการปฏิสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อปี 1992 มาแล้ว

Hamm and Coleman (2001: 281) ได้ศึกษาทฤษฎีในการจัดการกับความหลากหลาย วัฒนธรรมของวัยรุ่นอเมริกันผิวขาวและวัยรุ่นอเมริกันผิวดำ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่คนผิวขาวมีจำนวนมากกว่า ผลการวิจัยพบว่าวัยรุ่นอเมริกันผิวดำเกรด 11 - 12 ใช้วิธีการจัดการกับความหลากหลายแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural) มากกว่า และใช้วิธีการแบ่งแยก (Separation) น้อยกว่าวัยรุ่นอเมริกันผิวดำเกรด 9 - 10 ขณะที่วัยรุ่นอเมริกันผิวขาว เกรด 11 - 12 นิยมใช้วิธีการจัดการกับความหลากหลายแบบพหุวัฒนธรรมน้อยกว่า และใช้วิธีการแบ่งแยกมากกว่าวัยรุ่นอเมริกัน 9 - 10 และพบว่าทฤษฎีการแบ่งแยกที่วัยรุ่นอเมริกันทั้งผิวขาวและผิวดำใช้ มีความสัมพันธ์ทางลบกับเจตคติที่มีต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างชาติพันธุ์ (Attitudes toward Cross-ethnic Interaction) ขณะที่วิธีการแบบพหุวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเจตคติที่มีต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันก็พบว่าทฤษฎีการแบ่งแยกที่วัยรุ่นอเมริกันผิวขาวใช้ มีความสัมพันธ์ทางลบ และทฤษฎีการแบบพหุวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างชาติพันธุ์ (Cross-ethnic) สุดท้ายคือพบว่าทฤษฎีการกับความหลากหลายวัฒนธรรมแบบพหุวัฒนธรรมของวัยรุ่นอเมริกันผิวดำมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

Lopez (2001: abstract) สำนวจทฤษฎีการสอนและการปรับตัวของครูที่สอนในชั้นเรียน พหุวัฒนธรรม ในทวีปอเมริกาเหนือ พบว่า มีครูเพียงร้อยละ 60 เท่านั้นที่เคยได้รับการฝึกอบรมพหุวัฒนธรรมศึกษา (multicultural Education) จากสถาบันการศึกษาหรือการอบรม (In service Training) วิธีการหลักที่ครูใช้กับห้องเรียนพหุวัฒนธรรม คือการพัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self concept) ของนักเรียน และ Ethnic Additive สำหรับสิ่งที่เป็นปัญหาของครูในห้องเรียน พหุวัฒนธรรม คือการใช้ภาษา นอกจากนั้นยังมีปัญหาในเรื่อง ความไวในการรับรู้ถึงความต้องการของนักเรียน การติดต่อสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และพบว่าอุปสรรคในการเรียนรู้ของนักเรียนในห้องเรียนพหุวัฒนธรรม คือ นักเรียนมีความภาคภูมิใจในตนเองระดับต่ำ ขาดแรงจูงใจในการเรียน ขาดการเตรียมความพร้อม ขาดแบบอย่างที่ดี กลัวความล้มเหลว และมีการแข่งขันกันระหว่างเชื้อชาติ

Gorham (2001: Abstract) ศึกษาความสามารถในการสอนแนวพหุวัฒนธรรม ตามการรับรู้ของครูระดับประถมศึกษา พบว่าปัจจัยที่ทำให้ครูมีความสามารถในการสอนเพื่อส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม คือครูที่มีอายุมากกว่า มีชั่วโมงการสอนในห้องเรียน พหุวัฒนธรรมมากกว่า และครูที่สอนในโรงเรียนในเมือง และผลจากการสนทนากลุ่ม ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าครูที่มาจากรอบครัวพหุชาติพันธุ์ ครูที่มีประสบการณ์การสอนนักเรียนที่มีความหลากหลายวัฒนธรรม และ

ครูที่มีเพื่อนจากต่างวัฒนธรรม ครูเหล่านี้จะรับรู้ว่าตนเองมีความสามารถในการสอนนักเรียนที่มีความหลากหลายวัฒนธรรมได้ดี

Cancilla (2002: Abstract) ได้พัฒนาโครงการพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียนระดับประถมศึกษาในเขตชานกรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อส่งเสริมการยอมรับนับถือความเป็นเอกลักษณ์บุคคลและความหลากหลาย (Respect for Individuality and Diversity) โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับ 4 ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม แตกต่างกัน ภายหลังโครงสร้างเสร็จสิ้นพบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และมีเจตคติที่ดีต่อวัฒนธรรมที่ต่างจากตน (Cross-cultural) แต่ไม่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความภาคภูมิใจในตน (Self-esteem) เพิ่มขึ้น

Alghorani (2003: abstract) ศึกษาอัตลักษณ์ การผสมกลมกลืน และการปรับตัวของนักเรียนมุสลิมชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในสหรัฐอเมริกา พบว่า นักเรียนหญิงจะมีความรู้ในศาสนาอิสลามมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนเชื้อสายอาหรับและเชื้อสายจากเอเชียใต้จะมีการผสมกลมกลืน (Acculturation) น้อยกว่านักเรียนที่มาจากที่อื่น ๆ จำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จะทำให้ความรู้ทางศาสนาและการปฏิบัติเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่จำนวนปีที่โรงเรียนรัฐบาล จะส่งผลให้ความรู้ทางศาสนาและการปฏิบัติของนักเรียนลดลง แต่กลับพบว่านักเรียนที่โรงเรียนในโรงเรียนรัฐบาลจะมีความสามารถในการผสมกลมกลืนและการปรับตัว (Adjustment) เพิ่มสูงขึ้น และพบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางศาสนามีการปฏิบัติทางศาสนาและความสามารถในการปรับตัวระดับสูง จะมีอัตลักษณ์ในความเป็นอิสลาม (Islamic Identity) ระดับสูง ขณะที่นักเรียนมีความสามารถในการผสมกลมกลืนระดับสูง กลับมีอัตลักษณ์ในความเป็นอิสลามลดต่ำลง

Gates (2006:Abstract) ได้สำรวจความรอบรู้ด้านพหุวัฒนธรรมของครูระดับประถมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ โดยใช้มิติของการศึกษาพหุวัฒนธรรม 5 ด้าน คือ 1) การบูรณาการในเนื้อหา 2) กระบวนการก่อเกิดความรู้ 3) การลดอคติ 4) การสอนที่ยึดหลักยุติธรรม และ 5) การปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน ผลการสำรวจพบว่า ครูมีความรู้เกี่ยวกับการศึกษาพหุวัฒนธรรมโดยรวมทั้ง 5 มิติ อยู่ในระดับปานกลาง โดยครูมีความรู้ด้านการปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียนสูงที่สุด ขณะที่ครูมีความรู้ด้านกระบวนการก่อเกิดความรู้ น้อยที่สุด และพบว่าครูมีระดับความรู้และการปฏิบัติของทั้ง 5 มิติ อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าระดับการเห็นความสำคัญของทั้ง 5 มิติ

Mac Naughton and Hugnes (2007: 189-204) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูที่สอนในระดับชั้นอนุบาลในรัฐวิกตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย พบว่า ครูหลายคนไม่แน่ใจว่าการสอนนักเรียนที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ควรจะทำอย่างไร และไม่แน่ใจว่าความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ครูส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม กับสิ่งที่ครูปฏิบัติในปัจจุบันจะมีความสอดคล้องกันหรือไม่ Cross (1996: Abstract) ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและ

ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในมลรัฐอิลลินอย เกี่ยวกับเป้าหมายเชิงนโยบายของการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม พบว่า ปัจจัยด้านการมีโครงการพหุวัฒนธรรมในโรงเรียน การเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการการศึกษาพหุวัฒนธรรม การระบุพันธกิจของการศึกษาพหุวัฒนธรรมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพศ การมีชื่อโรงเรียนเข้าร่วมโครงการการศึกษาพหุวัฒนธรรม และร้อยละของนักเรียนต่างชาติพันธุ์ที่เรียนในโรงเรียน มีอิทธิพลต่อการรับรู้เป้าหมายเชิงนโยบายของการศึกษาพหุวัฒนธรรม ขณะที่ในส่วนของครูพบว่าระดับการศึกษาของครู เพศและโครงการ พหุวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในโรงเรียน มีอิทธิพลต่อการรับรู้เป้าหมายเชิงนโยบายของการศึกษา พหุวัฒนธรรมของครูผู้สอน และผลการศึกษาคั้งนี้ยังพบว่า การระบุพันธกิจของการศึกษา พหุวัฒนธรรมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะส่งผลให้ผู้บริหารโรงเรียน และครูเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาพหุวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น

Londen (2008: 1) กล่าวถึงการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมถึงแม้ว่าการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะได้รับการส่งเสริมตั้งแต่สามทศวรรษที่ผ่านมาแล้ว แต่ในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีการดำเนินการอย่างไม่จริงจัง โรงเรียนหลายแห่งยังมีข้อจำกัดด้านการจัดการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม บางกลุ่มต้องการเน้นเรื่องความยุติธรรมทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง บางกลุ่มมีการเรียกร้องให้มีหลักสูตรการต่อต้านการแบ่งแยกเชื้อชาติ มีการโต้แย้งว่า ต้องหยุดให้ความสนใจแต่คนต่างวัฒนธรรม ควรหันไปสนใจกับคนผิวขาวที่มีความแตกต่างกับพวกเขาบ้าง ฟินแลนด์มีประวัติศาสตร์ของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสวีเดน ประวัติของฟินแลนด์สะท้อนให้เห็นถึงการขาดการวิจัยค้นคว้าในพื้นที่ของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักเรียนที่เข้าไปเรียนในเมือง การปรับตัวในโรงเรียน และปัญหาสำคัญคือครูผู้สอนไม่มีความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ครูขาดทักษะและแรงจูงใจกับความท้าทาย อันเกิดจากความหลากหลายที่เพิ่มขึ้น

การศึกษาในครั้งนี้มีคำถามวิจัยว่า หลักสูตรของประเทศฟินแลนด์และนโยบายอย่างเป็นทางการของโรงเรียน จะสนับสนุน หรือละเว้นการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Londen, 2008: Online)

จากงานวิจัยทำให้ทราบว่าในส่วนของประเทศไทย สิ่งที่ดำเนินการไปแล้วคือการกำหนดการเรียนรู้อัตนชาติเป็นเป้าหมายระดับชาติ มีการบริหารงานแบบกระจายอำนาจ รัฐควรเร่งส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้อัตนชาติอย่างจริงจังและทั่วถึง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของทุกหน่วยงาน การที่คนจะสนใจเรียนเพราะเขาตระหนักว่าเรียนแล้วได้ประโยชน์จริง ดังนั้นแต่ละประเทศจึงมีแนวทางการศึกษาดังกล่าว

การยอมรับความแตกต่างของคนในชุมชน และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขภายใต้สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ในสังคมต่างก็มีการยอมรับ

ความแตกต่างและมีความเข้าใจในความแตกต่าง มองเห็นคุณค่าของความเป็นคนเท่าเทียมกัน สามารถเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันและเป็นผู้ร่วมงานกัน มีความเกี่ยวข้องกันฉันญาติมิตร มีความสำคัญต่อกันในการปฏิบัติหน้าที่ต่อส่วนรวมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยไม่ก้าวก่ายเกินเลยในสิ่งที่ขัดกับหลักศาสนาของกันและกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางพื้นที่ที่ประสบปัญหาขัดแย้งในการอยู่ร่วมกันทั่วไปในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ก็มักมาจากการปฏิเสธการยอมรับความแตกต่างกัน ดังที่ปรากฏชัดเจน ได้แก่จังหวัดในภาคใต้โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนที่เกิดความไม่เข้าใจและบางพื้นที่ที่มักสื่อสารกันไม่เข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และคนมุสลิมในพื้นที่ การให้การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนและในสังคมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง ในการที่พัฒนาชุมชนนั้น ให้เป็นสังคมแห่งความสุขร่วมกันบนความสำนึกของความเป็นคนไทย บนผืนแผ่นดินไทยที่ทุกคนมีความรู้สึกรัก และเป็นเจ้าของแผ่นดินร่วมกัน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี